

SPOLEČNOST KŘEŠŤANŮ A ŽIDŮ

Mikuláš Vymětal, Robert Řehák
Zápis z valné hromady SKŽ

Prof. ThDr. Milan Balabán
HUMOR VE STARÉM ZÁKONĚ

Petr Fryš
**Nebrat se moc vážně – rozhovor
s Arnoštem Goldflamem**

Prof. ThDr. Juraj Bándy
Humor v Knihe Jonáša

Prof. ThDr. Jan Heller
Jména synů Izraele — Izachar

Jiří Beneš
**Jan Heller: Výkladový slovník
biblických jmen**

Lukáš Klíma
**Leonid Stolovič: Židé žertují
– recenze**

Lukáš Klíma
Ghetto v Łódži

Ota Halama
**„HOMO TRILINGUIS“ — MATTHAEUS
AUROGALLUS (P. 1490–1543)**

Z
P
R
A
V
O
D
A
J

OBSAH

Editorial	2
<i>Petr Fryš</i>	
Aktualita — Internet	3
Zápis SKŽ z valné hromady	4
<i>Mikuláš Vymětal, Robert Řehák</i>	
HUMOR VE STARÉM ZÁKONĚ	6
<i>Milan Balabán</i>	
Nebrat se moc vážně — rozhovor s Arnoštem Goldflamem	10
<i>Petr Fryš</i>	
Tichý hlas pro Svatou zemi 2005 — Libčice nad Vltavou	12
Jakou roli má/může mít humor v mezináboženských vztazích? — anketa	13
Humor v Knihi Jonáša	14
<i>Juraj Bándy</i>	
Jména synů Izraele — Izachar	17
<i>Jan Heller</i>	
Jan Heller: Výkladový slovník biblických jmen	18
<i>Jiří Beněš</i>	
Leonid Stolovič: Židé žertují — recenze	19
<i>Lukáš Klíma</i>	
Ghetto v Łódži	20
<i>Lukáš Klíma</i>	
„HOMO TRILINGUIS“ — MATTHAEUS AUROGALLUS (P. 1490–1543)	22
<i>Ota Halama</i>	

See English summary of this issue on our web site:
www.krestane.zide.info

Vydává: Společnost křesťanů a Židů
Čajkovského 22
130 00 Praha 3
Šéfredaktor: Ladislav Puršl
Redakce: Lukáš Klíma, Marie Rút Křížková, Robert Řehák, Stanislav Tumis, Mikuláš Vymětal, Petr Fryš
Sazba: Jan Orsák
Fotografie: redakce
Obrazová příloha: Petr Kien (Památník Terezín)
Bankovní spojení:
ČSOB, Na Poříčí 24, 115 20 Praha 1
číslo účtu: 579709683/0300
Internetové stránky a e-mail:
<http://www.krestane.zide.info>
(webmaster: Kateřina Bubeníčková)
e-mail: krestane@zide.info
Objednávky Zpravodaje na:
krestane@zide.info, 608 075 956
Evidence periodického tisku: MK ČR
E 11333

Editorial

Milé čtenářky, milí čtenáři,

dovolte mi, abych se Vám představil jako nový předseda Společnosti křesťanů a Židů a zároveň touto cestou znovu poděkoval dosavadnímu předsedovi Robertu Řehákovi za jeho dlouholetou energickou činnost pro SKŽ. Z toho všeho, čemu se věnoval a k čemu dal podnět, bych rád vyjmenoval alespoň několik hlavních úspěchů:

SKŽ získala opětovně podporu několika nadací a institucí (tajemník Stanislav Tumis). Díky této podpoře bylo možné mj. zlepšit grafickou podobu Zpravodaje SKŽ (šéfredaktor Ladislav Puršl) i počet jeho výtisků (jubilejní 50. číslo vyšlo v úctyhodném nákladu 1 000 ks). Byla založena tradice koncertu Tichý hlas pro Svatou zemi (P. Petr Bubeníček). SKŽ organizovala či se podílela na desítkách dalších přednášek a kulturních akcí (Lukáš Klíma), vznikly internetové stránky SKŽ (Kateřina Bubeníčková), vznikla moravská pobočka SKŽ v Olomouci (Dagmar Pojslová), bylo založeno „abrahamovské fórum“ pro dialog s islámem (Mikuláš Vymětal), naše společnost vybrala již čtvrtého studenta pro studium v Centru studií židovsko-křesťanských vztahů v Cambridge atp. Robertu Řehákovi za jeho dosavadní příspěvek k židovsko-křesťanskému dialogu děkujeme, jeho vazeb k SKŽ jej nezpochybujeme a přejeme mu v jeho novém působišti jen to dobré.

Chtěl bych Vás ujistit, že kromě aktivit, kterým se SKŽ za jeho předsedování věnovala, bych chtěl udržet kontinuitu i s tím hlavním, co naši Společnost charakterizuje, a to je důraz na vyvážený dialog rovnocenných partnerů, tedy dialog, pokud možno, bez skrytých teologických či jiných agend. Hlavním posláním naší společnosti by tak podle mého soudu měla i nadále být především podpora dialogu křesťanů, kteří chtějí zůstat křesťany a Židů, kteří chtějí zůstat Židy. Neznamená to sice, že různé meziformy a dvojí identity nejsou možné a nemohou být řešením individuální situace některých jednotlivců, avšak hlavním posláním SKŽ je vytvořit prostor pro důvěryhodné setkání lidí různých pojetí víry, kteří spolu přesto, či právě proto, chtějí mluvit.

Pro 53. číslo Zpravodaje SKŽ, které právě držíte v ruce, vybrala redakční rada téma „humor“. Toto zdánlivě odlehčené téma se může stát tématem velmi kontroverzním, uvědomíme-li si, že toto číslo publikujeme v roce šedesátých výročí konce druhé světové války, období, které drtivě většině evropského židovstva přineslo smrt či nesmírné utrpení, a které vystavilo mimořádným historickým zkouškám i mnoho křesťanů.

Přestože jsme si vědomi určitých úskalí, rozhodli jsme se tuto zprvu neplánovanou a problematickou souvislost nakonec nezamlčet. Domníváme se totiž, že humor se může stát důstojnou lidskou odpovědí na utrpení, především na utrpení vlastní. Hlavním úskalím totiž je, zraňuje-li takový humor i nadále druhé a stává-li se tak vlastně příčinou nového trápení. Záleží tak do značné míry na individuálních zkušenostech i taktu, nakolik a zda vůbec se odvážíme k věcem tragickým přistupovat mj. také s humorem.

Ať už jsou však naše životní zkušenosti jakékoliv, taktní přístup bude vždy směřovat osten svého žertování spíše proti své vlastní zaviněné i zcela nezaviněné situaci a nebude humor používat k upevnění vlastní pozice zesměšněním druhých. Jen tak se může žertování o utrpení a v utrpení stát věrohodným. Ba co více, tato základní schopnost sebeironie, snáze dosažitelná při žertování, nás může naučit něčemu, co je potřebné i pro „vážný“ dialog. Humor si totiž často dokáže lépe poradit se základní překážkou každého skutečného dialogu, kterou je to, že diskutující partnery nakonec vždy něco rozděluje. Dokáže tak někdy intuitivně překlenout i ty rozdíly, o kterých vážně a bez vzájemně zraňujících předsudků zatím mluvit

nedokážeme. Právě humor, který odráží sebeironii, může pomoci vytvářet atmosféru vzájemné důvěry a umožňuje tak získat pozitivní společnou zkušenost, která je pro porozumění v dialogu nezbytná. Domnívám se proto, že humor a dialog se navzájem potřebují.

Arnošt Goldflam, který nám laskavě poskytl rozhovor o těžkostech vztahu humoru a utrpení, náš rozhovor nakonec doporučil pojmenovat heslem „Nebrat se moc vážně“. Přeji Vám i sobě, abychom toho v židovsko-křesťanském dialogu i vlastním životě byli schopni a přispívali tak trochu k hlubšímu vzájemnému porozumění nejen mezi konfesemi, ale i mezi lidmi vůbec.

Petr Fryš (28)

Je absolventem studia na Centru pro studium židovsko-křesťanských vztahů v Cambridge, absolventem Evangelické teologické fakulty a doktorandem na katedře Nového zákona UK ETF. V současné době pracuje jako mediální analytik. V březnu 2005 byl na návrh Roberta Řeháka zvolen předsedou SKŽ.

Petr Fryš, předseda SKŽ

Nové internetové stránky SKŽ

Upozorňujeme naše internetové návštěvníky, že jsme spustili zkušební provoz nových stránek na nové adrese: www.krestane.zide.info. Psát nám již můžete na novou emailovou adresu krestane@zide.info. Obě staré adresy jsou přesměrovány na nové. Děkujeme Evangelické teologické fakultě za dosavadní webhosting.

Nově postavené stránky, které vznikají díky úsilí a šikovnosti Kateřiny Bubeníčkové, by měly lépe odpovídat našim potřebám i potřebám našich čtenářů. Především umožňují snadnější redakci většímu počtu administrátorů, což by mělo přispět k častějším aktualizacím. Umožňují též registraci a přihlášení skupinám uživatelů, takže budou moci sloužit výboru, členům spolku, dobrovolným spolupracovníkům či jednotlivým pobočkám k výměně informací, či např. práci na společných dokumentech, aniž by se těmito specifickými příspěvky musel probíjet náhodný uživatel. Registrovaní uživatelé budou moci diskutovat v nejrůznějších diskusních skupinách. Jednotlivé diskuse a rubriky budou moci moderovat, připravovat a aktualizovat různí lidé, což sníží nároky na jediného správce a umožní zapojení více dobrovolníků a specialistů.

Vytváříme rovněž databázi užších spolupracovníků, na které je možné se obracet s žádostmi o drobnou pomoc nejrůznějšího typu. Pokud do ni chcete být zařazeni a nepoužíváte email, ozvěte se nám s upřesněním toho, s čím přesně jste ochotni pomáhat.

Za nový webhosting děkujeme společnosti NEWTON I.T.

krestane@zide.info

Emailová informační adresa Společnosti křesťanů a Židů.

www.krestane.zide.info

Informační portál Společnosti křesťanů a Židů.

Tak jako ve skutečném, i ve virtuálním internetovém světě se zde křesťané přiznávají ke svým kořenům v **doméně** židovské a Židé to vítají.

Poděkování

53. číslo Zpravodaje SKŽ vychází za podpory

- Nadačního fondu obětem holocaustu,
- Našich čtenářů

Děkujeme!

Individuální dárce od 1. 1. do 20. 8. 2005 (bez titulů)

Boritzková Lenka, Cencialová Halina, Ctibor Karel, Dohnalová Mája, Doležalová Jana, Duka Dominik, Fabián Josef, Fried Zdeněk, Friesová Jana, Gosmanová Jana, Groulíková Olga, Hallerova Ludmila, Heller Jan, Herman Daniel, Hrstková Jana, Chalupa Petr, Janáčková Alena, Janáčková Hana, Jandíková Hana, Jarský Libor, Kadlecová Jana, Káňová Stanislava, Kimler Petr, Klíma Lukáš, Křížková Marie Rút, Kubičková Zdeňka, Kučerová Monika, Laube Jiří, Lukešová Slávka, Malíková Jitka, Mazůrková Julie, Michal Pavel, Myslivec Vladimír, Nesvadbíkova Jiřina, Oldřich Petrlik, Olejníček Milan, Palečková Františka, Pekárek František, Petrlik Oldřich, Plhákova Kristýna, Pojsl Miloslav, Polanecká Jiřina, Pospíšil Stanislav, Prejda Pavel, Rajnošek Vlastimil, Rejchrt Pavel, Roskovec Vladimír, Rubáčková Božena, Rücklová Dana, Schwarzenberk Karel, Soušková Jaroslava, Stejskal Vladislav, Strupková Elena, Šimek Cyril, Šlechta Miroslav, Tichý Lubomír, Tretera Jiří Rajmund, Tydlitátová Michaela, Tydlitátová Olga, Tydlitátová Věra, Václavek Jaroslav, Vávra Ivan, Židovské muzeum v Praze

Některé dárce se nám z výpisů České pošty již tradičně nepodařilo identifikovat:

7. 1. - 300,- ** JIRI
12. 1. - 500,- JITKA 1
13.1. - 100,- Rikali
14. 1. - 300,- LI*B U*E 1
23. 2. - 200,- **IC*LIH1 K 17 S 11
Í KJ*** *7
2. 5. - 300,- 1 L 11 ÁAR

**Děkujeme Vám.
SKŽ**

ZÁPIS Z VALNÉ HROMADY SPOLEČNOSTI KŘESŤANŮ A ŽIDŮ

Zapsal: Mikuláš Vymětal, schválil a doplnil: Robert Řehák

Místo konání: Malá posluchárna Evangelické teologické fakulty UK, Černá 9, Praha 1

Datum konání: 6. března 2005 od 17.00 do 19.00 hod.

Účastníci (dle prezenční listiny): Řehák Robert, Gosmanová Jana, Kofránek Jan, Schneider Jan, Balabán Milan, Vymětal Mikuláš, Hánečková Gabriela, Herman Daniel, Klíma Lukáš, Tumis Stanislav, Fryš Petr, Visingerová Libuše, Horoja? Ondřej, Mazúrková Julie, Nesvadbíková Jiřina, Doleželová Jana, Gregor Karel, Jarský Libor, Schmidová Karolina, Strupková Elena, Puršl Ladislav.

Poznámka: V průběhu zasedání někteří s omluvou odešli (Valná hromada se konala bezprostředně po celoodpolední akci SKŽ), takže na konci čítala valná hromada 15 účastníků; nečlenové SKŽ nehlasovali.

Na úvod vystoupil Robert Řehák, předseda Společnosti křesťanů a Židů (dále SKŽ) a oznámil, že nebude již kandidovat na další volební období na funkci předsedy. Jako důvod uvedl, že by rád, aby v SKŽ proudila nová krev a objevily se nové nápady. Dále uvedl, že byl předsedou již 5 let (od roku 2000) a že se pracovní chystá na dlouhodobý pobyt v zahraničí. Přednesl proto hodnotící **zprávu o stavu Společnosti** za celé toto období.

Začal s těmi věcmi, které se, podle jeho názoru, podařily:

- + Za nejvýznamnější dosavadní počín SKŽ považuje tvorbu Zpravodaje, jehož posledních 11 čísel (č. 42–52) vyšlo v podstatně jiné podobě, než byla dosavadní, a to ve velkém formátu, s rubrikami, s výraznou grafickou úpravou. Poděkoval redakční radě (Ladislavu Puršlovi, Stanislavu Tumisovi, Lukáši Klímovi, Mikuláši Vymětalovi, Marii Rút-Křížkové, Miladě Divišové, sazeči Filipovi Podsedníkovi) i autorům, kteří bezplatně píšou kvalitní příspěvky.

- + Roku 2003 vznikla hlavně díky doc. Petru Chalupovi a paní Dagmar Pojslové velmi aktivní moravská pobočka SKŽ v Olomouci.

- + Podařilo se rozšířit členskou základnu na cca 300 registrovaných členů. Zpravodaj SKŽ má více než 320 stálých odběratelů, pozvánky na akce se zasílají na 2500 internetových adres, internetové stránky SKŽ (za něž poděkoval Kateřině Bubeníčkové) mají dosavadní jubilejní návštěvnost 9000.

- + Také finanční situace SKŽ se zlepšila, což bylo doloženo přednesenou finanční zprávou. Podařilo se získat granty: Nadační fond obětem holocaustu, grant Ministerstva kultury ČR a příspěvek nadačního fondu Věry Třebické-Řivnáčové.

- + Díky Lucii Faltin nabízí SKŽ každoročně jednomu studentu možnost ročního studia v Centru pro židovsko-křesťanské vztahy v Cambridge.

- + Povedlo se mnoho přednášek a kulturních akcí (bylo poděkováno Lukáši Klímovi za organizaci řady z nich), povedlo se zavést ve spolupráci s Petrem Bubeníčkem každoroční festival „Tichý hlas pro Svatou zemi“, který má návštěvnost kolem 400 lidí.

Následoval seznam „nezdařených“ věcí:

- I přes velkou snahu pí. Gabriely Hánečkové a pátera Daniela Hermana se dosud nepodařilo získat kancelář pro SKŽ, která by sloužila zároveň jako místo pro setkávání redakčních rad, archiv a centrum informací.

- SKŽ je málo vidět v médiích, což, žel, odpovídá významu, který hraje v české společnosti.

- Jako nedařící se byla hodnocena spolupráce s naší kmenovou organizací – Mezinárodní radou křesťanů a Židů (ICCJ). Od nich nám dochází převážně jen upomínky za nezaplacené členské příspěvky, který jsme skutečně po snížení zaplatili teprve loni (100 Euro). Stanislav Tumis ke vztahům s ICCJ připomněl, že naopak se v loňském roce podařilo navázat kontakty se sesterskými místními organizacemi ve Střední Evropě – v Rakousku, Polsku, Německu, na Slovensku.

- SKŽ se sice podílela na další vydavatelské činnosti – např. podpora hebrejsko-českého zpěvníku vydaného Rosou, ale tato vydavatelská podpora je R. Ř. hodnocena jako nedostatečná. (V této souvislosti Robert Řehák zmínil, že již možná pomalu dozrává čas k vydání dalšího sborníku, obsahujícího články, dosud vyšlé ve Zpravodaji SKŽ – „Dialog křesťanů a Židů II.“) Tedy: SKŽ by se měla více podílet na publikační činnosti.

- SKŽ také pořádala poměrně málo dalších akcí, o které je však stále zájem – např. „Odpoledne s SKŽ“ (6. 3. 2005) se zúčastnilo celkem přes 50 členů i sympatizantů. V této souvislosti bylo konstatováno, že zájemci o akce se sjíždí často i z daleka (Morava), a proto je vhodné tyto akce pořádat jako polodenní, zkoncentrováním nabídky několika na sebe navazujících dílčích akcí.

Následně byla přečtena velmi hezká a potěšující **Zpráva moravské pobočky Společnosti křesťanů a Židů v Olomouci**.

Následovaly návrhy odstupujícího předsedy Roberta Řeháka na změny ve stanovách Společnosti křesťanů a Židů.

Byly spojeny s poměrně obsáhlou diskuzí, a proto zde uvádíme jen výslednou podobu odhlasovaných pravidel a změn (jež bude ještě třeba zkontrolovat s právníkem, což přislíbil Petr Fryš):

- Hlasovalo se o tom, že po dohodě s právníkem se vytvoří a do Stanov začlení pravidla, umožňující samostatnou právní subjektivitu jednotlivých poboček (Olomouc). Všichni byli pro (20 hlasů).
- V bodě 2.1 Stanov byla změněna následující věta: „Jejich povinností (členů SKŽ) je účast na práci SKŽ a placení každoročních příspěvků.“ Nahradí ji věty: „Jejich povinností je podpora poslání SKŽ.“ (15 hlasů pro, 1 se zdržel) a „Placení členských příspěvků je dobrovolné.“ (11 hlasů pro, 3 se zdrželi, 6 proti)
- Bod 2.3.3 (Valné shromáždění) „volí každé 2 roky předsedu a výbor, jakož i dvoučlennou revizní komisi. Může jmenovat i čestné členy.“ byl rozšířen o věty „Předseda je volen na jedno volební období (tj. 2 roky) s maximálním rozšířením o další dvě volební období (tj. celkem 6 let).“ (pro 14 hlasů) „Předseda a tajemník mají nárok na odměnu, o jejíž výši rozhoduje výbor. Členství ve výboru ostatních jeho členů je čestná funkce.“ (Pro 11 hlasů, zdržel se 1, proti 1) „Každá místní odbočka SKŽ má právo delegovat jednoho člena výboru.“ (pro 12 hlasů)
- Bod 2.3.6 „Valné shromáždění je svoláváno nejméně 1x ročně“ byl rozšířen o slova „předsedou nebo výborem“. (12 pro)

- Bod 2.5 Byl pozměněn, protože se přes velkou snahu dosud nepodařilo získat pokladníka. Ve větě: „Dispoziční právo k bankovnímu účtu má předseda a pokladník“ bylo slovo „pokladník“ nahrazeno „tajemník“.
- Bod 3.1 „Finanční prostředky pro svou práci čerpá SKŽ z členských příspěvků, z darů a event. z vydavatelské činnosti“ byl rozšířen o vložená slova: „z grantů“. (13 pro)

Následně došlo k volbám:

Zvolen byl nový předseda SKŽ: **Petr Fryš** (12 hlasů pro, 1 se zdržel); tři místopředsedové: Milan Balabán (10 pro, 1 se zdržel), Daniel Herman (10 pro, 1 se zdržel), Leo Pavlát (11 pro, zvolen in absentia); tajemník Stanislav Tumis (10 pro, 1 se zdržel) i ostatní členové výboru: za Prahu Mikuláš Vymětal (9 pro, 2 se zdrželi), jako šéfredaktor Zpravodaje SKŽ Ladislav Puršl (10 pro, 1 se zdržel), člen výboru za Olomouc bude zvolen v Olomouci.

Po volbách zaznělo poděkování paní Svobodové za pravidelné vybírání schránky Společnosti.

Poté se ujal slova nově zvolený předseda SKŽ Petr Fryš, poděkoval dosavadnímu předsedovi SKŽ Robertu Řehákovi i ostatním členům výboru za vykonanou práci a valnému shromáždění za důvěru a navrhl příští členskou schůzi na **neděli 5. března 2006**.

Několik nejstatečnějších členů poté (v 19.10) společně odešlo na kávu do kavárny „14“ k neformálnímu rozhovoru o SKŽ.

Obrazovou přílohu tohoto čísla Zpravodaje SKŽ tvoří kresby varnsdorfského rodáka Petra Kiena, který zahynul ve věku 25 let, poté co se dobrovolně přihlásil do jednoho z posledních transportů do Osvětimi, neboť chtěl zůstat se svými blízkými. Tohoto mladého židovského umělce pro sebe i pro mnohé další objevili v rámci projektu Zmizelí sousedé žákyně a žáci Biskupského gymnázia ve Varnsdorfu a pozvali Společnost křesťanů a Židů na slavnostní odhalení pamětní desky na jeho rodném domě, po které následovalo otevření výstavy jeho obrazů ve vstupní hale místní pobočky ČSOB. V současné době připravují o Petru Kienovi webové stránky. Za pozvání na milou a velmi dobře a důstojně připravenou akci s kvalitním hudebním programem a prostorem pro zajímavé rozhovory děkujeme. Děkujeme též Památníku Terezín za svolení použít Kienovy obrazy jako ilustrace tohoto čísla Zpravodaje SKŽ.

Odkazy:

<http://bg.varnsdorf.cz>
<http://www.memrum.cz/bg>
<http://www.zmizeli-sousedu.cz/>
<http://www.pamatnik-terezin.cz/>

HUMOR VE STARÉM ZÁKONĚ

Prof. ThDr. Milan Balabán

Jsem přesvědčen, že Bible je kniha nejen vážná, to zajisté je, nýbrž i *veselá*, humorná, třpytící se *vtipností*. Když se o někom řekne, že je, nebo to bere, „tierisch ernst“ – zvířecky vážně, myslí se, že takovému člověku schází *odstup* a *nadhled*, že tu postrádáme něco lidského. Člověk se musí umět *zesměšnit*, aby se mohl zhlédnout v zrcadle *skutečné vážnosti*. Starý zákon nenabízí jen kázání proroků (ovšem ani ona nepostrádají humornou intonaci), ale i vyprávění, někdy prapodivná a historky, někdy košilaté, někdy bizarní. Humor je „dobrá duševní nálada se sklonem k žertování, veselý rozmar, radostný vztah k životu“, ale též „schopnost překonat životní potíže radostnou životní pohodou“, je to i „žertování, vyvolávání dobré nálady u druhých lidí“; a ovšem může to být i „tělní tekutina, mok“; humorální je to, co se týká „tělesných šťáv“¹⁰¹. Člověk bez humoru je prostě „suchar“, schází mu ono zvlhčení, jež činí jeho jednání (ale už i jeho životní přístupy) elastickým, chápavým a v jistém smyslu hřejivým.

Totéž platí o *vtipu*. To není jen slovní obratnost a schopnost narážky, nýbrž odkrytí jiné, skryté, možná bizarní či nepřiměřené, ale přitom chytré, ba moudré roviny problému, záležitosti, situace. Humor a vtip vyrůstají – *horribile auditu* – z *utrpení*, z trpké zkušenosti prožitku zlého, z něhož však může vysvobodit Hospodin, Bůh Izraele, sama Pravda, samo milosrdné Bytí Boží. Proto je vtip

tak charakteristický pro *Židy*. Zvláště Němci mají celé soubory židovských vtipů – například o „moudrém vlkovi a prorokovi Mojžíšovi“ nebo o „sršních a králi Davidovi“ atd.¹²¹ Moje žačka (fakulta humanistických studií) Livia Vrzalová uvádí i jiné soubory židovských vtipů.¹³¹ Svým způsobem unikátní je Jidiš pro radost.¹⁴¹ L. Vrzalová je autorkou bakalářské práce „Základní specifika židovského humoru“ (FHS UK 2002). Humorem, vtipem a ironií jsem se sám zabýval v jednom ze svých spisů.¹⁵¹ K humoru a vtipu patří *ironie*; tento výraz pochází z řečtiny (eironeia), přešlo do latiny (ironia) a znamená zdánlivý opak toho, co se míní, přetvářku v kladném smyslu, čtveráctví, šibalství,¹⁶¹ ve filosofickém smyslu zotazníkování nějaké hodnoty, byť pozitivní. Zde by bylo možno celou řadu proslulých myslitelů, především Sókrata (v podání Platónově), Friedricha Nietzscheho¹⁷¹ a ovšem Sorena Kierkegaarda, který „mučil ironií svou úzkostlivou a přesnou duši“.¹⁸¹

Patrně hlavním pramenem (nebo jedním z nejdůležitějších pramenů) humoru, vtipu a ironie je *hebrejská Bible*, v níž je obsažena „veselá teologie o více dílech“.¹⁹¹ Dokonce zdánlivě pochmurná

biblická kniha, jakou je Kazatel (Kohélet) může být chápána jako „škola teologického vtipu“, i když zde „humor skoro pláče“.¹⁰¹ V dalších úvahách se budu snažit ukázat na některé roviny *hebrejského vtipu* ve Starém zákoně.

I. HOSPODINŮV HUMOR A IRONIE

HOSPODIN SE SMĚJE

Ten, jenž trůní v nebesích, se směje, Panovníkovi jsou k smíchu (Ž 2,4)

Tento Žalm patří mezi tzv. *královské* žalmy předváděné patrně „při nástupu nového krále nebo při slavnostech k výročí jeho nastolení“.¹¹¹ V textu tohoto verše je užito dvou hebrejských sloves: 1. *s-ch-q* smát se, vysmát se někomu, ale též: mít kratochvíli, v kauzativním tvaru: dovádět, laškovat, zápasit – zvláště pro zábavu, 2. *l-‘-g* (laag) krčit nos, ohrnovat nos, šklebit se, činit si posměšky, v kauzativu: opičit se.¹²¹ „Králové země“ se srocují proti Hospodinovi a jeho pomazanému – králi. Žádný z králů okolních zemí není Hospodinův pomazaný, nikdo z nich není Boží Syn, jedině davidovský král dosazený v intronizačním aktu. Vzou- ra božanských králů je Hospodinovi k smíchu. „Vize smějícího se a posmívajícího se Pána je poselstvím neslychané prorocké zuřivosti (Wucht).“¹³¹ „Na brčení celého světa odpovídá Jahve posměchem“ – v napodobení slavného výroku Ramsesa II v bitvě u Kádeše na Orontu r. 1285: „Co jsou tito Asiaté proti tobě, Amone“.¹⁴¹ Pro Hospodina, antropopaticky vykresleného jako zuřícího vládce, jsou boží nepřátelé k smíchu, pro toho, který sídlí v nebi, je to potěr. Nad dějinami vzpoury proti Boží pravdě v lidských dějinách se nese Boží smích. A proto i ty, človíčku, se můžeš smát, můžeš se chechtat a nezapřít, abychom připomněli Wericha. Bůh Izraele se směje i v životním údělu

Jiccháka. Jicchák, česky Izák, je jméno, které je zkráceninou delšího Jicchák El, El se směje, podobně jako se přátelsky smál šéf ugaritského panteonu El.^{15/} Ač ke konci života přislepý (Gn 27), vyznačuje se Izák vyrovnaností a úsměvností; ač obětovaný poslušným Abrahamem (Gn 22), přesto stoicky zápasí o potřebný počet studní s Pelištejci (Gn 26,15nn). Così z olympského nebo homérského smíchu proznívá Izákův životaběh: Bůh se směje a proto mají všechna zla a všechny strasti přikázáno Noli tangere. Boží smích odhalí někdy naši duchovní (nejen náboženskou) nedostatečnost; nahlédnouce do zrcadla Božího smíchu (výsměchu) vidíme, jak jsme směšní. To se může týkat i proroků, např. **Jonáše**. Hebrejská podoba tohoto jména je Jóná – Holubice. Holubice byla vyřizovatelkou vzkazů a poselství. Ale prorok nechtěl do krvavě proslulého Ninive, nakonec přivolil, námořníci ho hodili do tlamy mořskému netvoru; Ninive bylo pod tlakem prorokova varování zachráněno, prorok to však nepochopil, prodíval pod skočcem, ten uschl „prací červa“, prorok lál – a tu ho Hospodin napomenul:

Tobě je líto skočce,...jemuž jsi nedal vzrůst...

A mně by nemělo být líto Ninive,...v němž je víc než sto dvacet lidí, kteří nedovedou rozeznat pravici od levice... (Jon 4,10n)

Pro Hospodina se stal prorok divadelní figurou, zahrál si s ní, zasmál se při tom, abychom i my, jeho děti, se v podobných případech zasmáli a nebáli se zesměšnit sebe nebo druhé, objevíme-li, jak málo je v nás milosrdenství. H. W. Wolff říká: „Pro toto poselství se svědek stává satirickým: toto poslání neplníte. Pohané chápou lépe než vy, jaká hodina udeřila.“^{16/}

Do zóny Božího smíchu patří i příběh o **Davidovi a Nátanovi** (2S 1-13). Esej o tom napsal Jan Heller.^{17/} Nátan znamená Dal – totiž Hospodin; Bůh Izraele poskytne i dar **ostrého výsměchu**, králi – i nám: „Pohoršujeme se nejen nad světem a bližním, ale i nad biblí, nad starozákonní krutostí, nad farizejskou spravedlností, a zatím nejednou svým nepřítelům přejeme věci, jaké se v celém Starém zákoně nenajdou... A tak potřebujeme nejprve slyšet totéž, co David: Slovo soudu.“^{18/}

bujeme nejprve slyšet totéž, co David: Slovo soudu.“^{18/}

2. IRONICKÝ HUMOR PROROKŮ

Izraelští a judští **proroci** nebyli muži v bílých rukavičkách, lidé zařízení a za bydlení, stáli nebo se klátili ve „větru událostí“. Kromě proroků, kteří byli „duchovními zaměstnanci“ královského dvora, tedy úředními „proroky králů“ (například zmíněný již Nátan nebo takzvaný První Izajáš) tu byli lidé bez „teologického školení“, „civilové“ povolání Hospodinem k určitému úkolu; tady byli nezastupitelní. Připomeňme **Ámosa**, z vesnice Tékoa na okraji judské pouště, dobytkaře a pěstitele, tedy schopného podnikatele, který byl Hospodinem vyslán, aby oznámil Boží soudy a úsudky v královské svatyni v Bét-elu.^{19/} Všimneme si teď aspoň jednoho momentu svědčícího o velmi ostré **prorocké ironii**. Prorok z Jihu hlásá, či spíše hlásá a jakoby troubí:

Slyšte toto slovo, bášánské krávy, které... utiskujete nuzné a krivdíte ubožákům (Am 4,1)

Potupné a výsměšné je označení „bášánské krávy“ (hebrejsky párót ha-bášán). Tak jsou „osloveny“ „ctitelky Baalovy“ (tak v poznámce v ČEP), vždyť Bášan byl „posvátnou oblastí v kultu Baalově a Anatině“ (poznámka v ČEP). Bogner říká ve svých poznámkách k vlastnímu překladu,^{20/} že bášánské krávy byly proslulé „svou tučností a bujností“ a právě k takovému vypasenému dobytku přirovnává prorok **samařské ženy**. Podle některých badatelů, říká Bogner, je to „nadávka proroků pro celou severní říši odpadlou ke kultu plodnosti“. Nelze souhlasit s názorem ekumenických překladatelů, že tady nejde o nadávku, že to je spíše technické označení narážející na Anát jako na jalovici.^{21/} A. Weiser vidí jakousi prorockou potměšilost v tom, že oslovení „vy krávy z Bášanu“ je vlastně šmajchlující, šlo přece o nejlepší chov a druh, o „nejčistší rasu“, ale přece jen: jste holt krávy. Rozmařilost samařských žen, jejich luxusní a oběžné bezstarostný život se odvíjel na účet lidí nemajetných a vykořisťovaných. Právě **ženy**, jakožto ženy, by v tom mohly něco udělat a zatočit v záchvatu soucitu se svými manžely.^{22/}

Ještě ironičtější, sarkasticky laskavější je prorok **Ozeáš**, jehož jméno je „teoforické“, znamená Jahve (Hospodin) zachraňuje, a kterého někteří dřívější badatelé pokládali za psychopata.^{23/} Tomuto prorokovi Hospodin přikázal, aby se oženil s nevěstkou a měl s ní „ze smilstva děti“ (Oz 1,2). Není příliš důležité, zda šlo o prostitutku kultickou nebo profánní (v těch starých dobách byla hranice mezi obojím typem spíše plynulá), podstatné je, že Ozeáš tím označil celé izraelské společenství za „prostituční“: nejde o legální manželku, nýbrž o opak řádné ženy: Izrael není Hospodinovou nevěstou, nýbrž pouhou politování hodnou, deklasovanou nevěstkou. Hospodin, pravý manžel „kolektivní nevěsty“ (můj výraz – mb) odhalí ohanbí nevěsty kleslé na úroveň nevěstky před zraky všech jejích amantů (Oz 2,12). Musí dojít k novým zásnubám:

Zasnoubím si tě věrností a poznáš Hospodina (Oz 2,22).

Prorocký happening Ozeášův má v sobě ostrý **vtip**, vyplývá do tváře znevěrných Izraelců hořkou **ironií**. Přesto však je prorokův **humor** laskavý a vstřícný. Prorok si z vlastního lidu jakoby zle vystřelil, nechtěl ho však (z pověření Hospodinova) zastřelit, nýbrž vrátit zpět, na cesty věrnosti.^{24/} Ironií, již sám hořce trpěl, oplýval prorok **Jeremjáš**. Ten se s **hranatým humorem** obrací v jakémisi vnitřním vzteku či latentním, i když pozitivním „zoufalství srdce“ proti

samému Hospodinu, který jej drasticky donutil k prorokování:

*Přemlouvals mě, Hospodine,
a dal jsem se přemluvit.
Zdolal jsi mě a přemohl.
Po celé dny jsem jen pro smích,
Každý se mi vysmívá...
Jsem vyčerpán tím, co musím snášet...
Z mnoha stran pomluvy slyším...
„Udejte ho!“ „Udáme ho!“...
Proklet buď den,
V němž jsem se narodil...
Proč jsem vyšel z matčina lůna?
Aby v hanbě skončily mé dny? (Jr 22,7nn)*

Zabýval jsem se postavou tohoto proroka v dosti rozsáhlé studii.^{125/} Zatímco ČEP překládá „přemlouvals mne“, užívají Kraličtí slovesa „namlouvat“, což se mi zdá případnější. Expresivně tlumočí Jeruzalémská Bible: Du hast mich verlockt, ano motiv lákání měl prorok na mysli, M. Buber tu vidí oblouzení, A. Weiser svedení. Jeremjáš říká: Tak dlouho a lstivě jsi do mě mluvil, až jsem se dal ošálit a napálit. Tak to jsem od tebe, právě od tebe, nečekal. Vystřelil sis ze mě, vsadil jsi na to, že jsem hlupák a že nemám všech pět pohromadě. A teď se do mě trefují

jiní. Proč jsi byl, Bože můj, tak zlomyslný a nechal jsi mě vzklíčit v děloze mé matky, která se možná z narození synáčka tak radovala!

Ale i prorok dovedl mluvit s lidem, kterého právě smetala zlá vlna osudové dějinné události. Nebylo přece tak divné, že se lid (národ) opíral o hodnoty, které se zdály nepochybné, mimo jiné o **chrám**. Ale právě spoléhání na chrám zahrnul prorok šířavou ironií:

*Nespoléhejte na klamná slova:
„Je to chrám Hospodinův, chrám Hospodinův, chrám Hospodinův“ (Jr 7,4).*

V hebrejštině to zní jako brumlavé hloupé zaklínadlo:

Héchal adonaj-héchal adonaj-héchal adonaj

Prorok tu s téměř „absolutní jízlivostí“ striptýzuje zakořeněnou a jakoby zbožnou iluzi, že Hospodin bydlí sice v nebi, prakticky však v chrámě, a že bohoslužba v tomto Superbydlišti má magický charakter: není možné, aby Pán nebes uctíváný v chrámě na Sijónu vydal svůj lid krutým a hnusným nepřítelům.

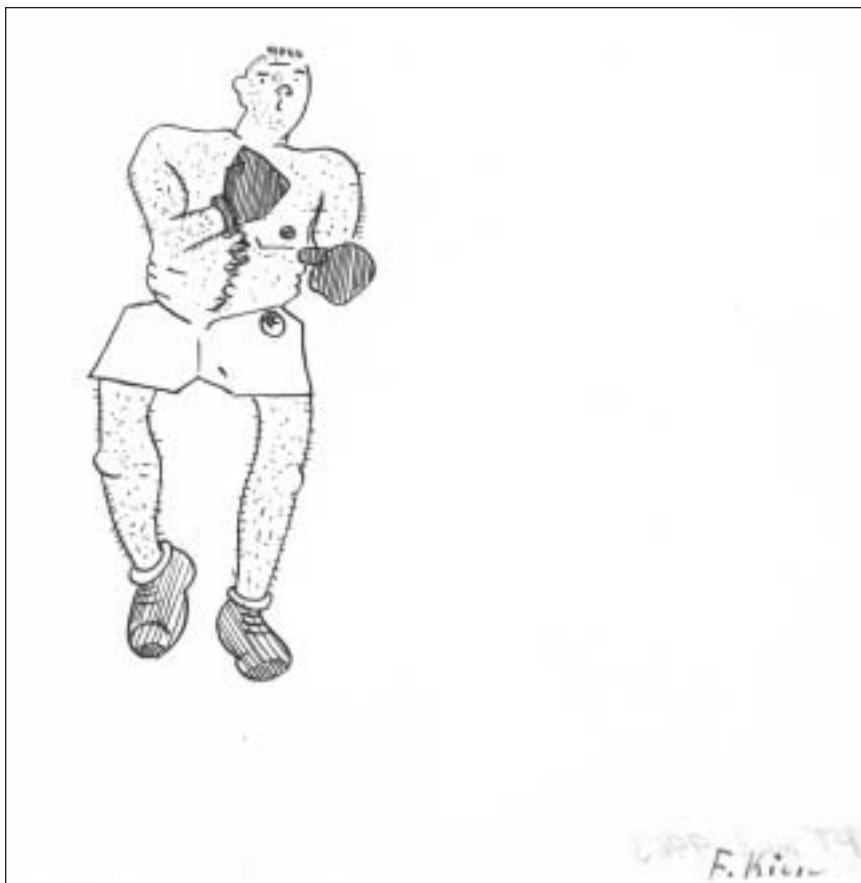
„Jméno JHVH je tu poníženo na magické manipulandum.“ Je však potřebí změnit životní orientaci.^{126/}

3. OSTRÝ HUMOR BIBLICKÝCH VYPRÁVĚNÍ

Starozákonní Bible hýří naracemi plnými vtipu. Některým situacím, které vypadají hrozně, nebo dokonce tragicky, se máme od srdce zasmát, plácet se smíchem do kolen nebo popadat za břicho. Komický je široko daleko proslulý mág Bileam, kterého si objednal moábský král Balák, aby proklet Izrael „ante portas“. Nakonec tu sehraje hlavní roli jeho patrně kouzelná oslice, která čaroděje a věštce přinutí svým věštebným hýkáním k tomu, aby zcela změnil svůj plán a proti své vůli (i finančním choutkám) Izraeli dobrořečil (Nu 22-24).

Důsledky tohoto podivného, v jistém smyslu směšného vyprávění domýšlí Daňkův žák Miroslav Růžička: „Dosáhnouti cti a bohatství před očima světa, v očích Balaků, to je lehká věc: přizpůsob se, pluj po proudu, slev, kdekoliv jsi o to žádán, vyhni se pokaždé, máš-li se zastati spravedlnosti, obejdi pravdu! ...Bojíme se, aby se někdo nerozpálil hněvem, netleskl rukama (24,10) a neměl námitek proti naší práci...“ Naštěstí Bůh sám „kdekoliv a v příhodný čas zbavuje církev nebezpečné lidské cti, staví ji i pod kříž...“^{127/} Růžička ovšem plně nepostihl **komičnost** bileámovsko-balákovské situace, v níž hraje svůj skvělý part i oslice, ač si toho „němého“ vzpurného tvora, „Bileámovy oslice“, všimá i Nový zákon (2 P 2,16).

Jinou komickou zvěstnou bajkou je vyprávění z doby Soudců. Jedním z těchto soudců-vysvoboditelů byl i Ehúd (Sd 3). Jsme zpravováni o tom, že „Ehúd vysvobozuje Izraele z moci moábského krále Eglóna“.^{128/} Moáb byl nepřítel „jak-sepatří“, nábožensky velmi nebezpečný.^{129/} Izraelci otročili moábskému králi osmnáct let. Hospodin odpověděl na jejich úpění tím, že jim seslal „vysvoboditele“ Ehúda. Humor začíná tu už konstatováním, že Ehúd „nevládl pravou rukou“ (Sd 3,15), ale měl politicky pod čepicí. Vlísal se k Eglónovi prostřednictvím daru obětního charakteru (v. 17). Ehúd, vyzbrojený

jakousi dýkou, se pod záminkou „tajného sdělení“ (v. 19) dostavil do chladného vrchního pokoje, kde král nejvlastněji sídlil. Moábský král byl zvědavý na Ehúdem zprostředkovaný „výrok Boží“ (hebrejsky *debar elohím*). Král povstal, izraelský soudce „vytrhl levici od pravého boku dýku a vrazil mu ji do břicha“ (v. 21). Eglón, druhý komický moment, byl „velice tlustý“ (hebrejsky *iš bárí meod*). Proti levoručkovi stojí tlustoch. Slyšíme, že po Ehúdově atentátnické ráně (bodnutí) „se tuk za čepelí zavřel, protože mu dýku z břicha nevytáhl“ (v. 22). Potom opustil soudce místo svého sakrálně-politického zločinu: „vyšel ven záchodem“. Královi služebníci se potom sháněli po svém pánovi, ale řekli si: „Jistě vykonává v chladném pokoji svou potřebu“ (v. 24). Když dlouho nikdo neotvíral, použili klíče, otevřeli, a konstatovali, že „jejich pán leží na zemi mrtvý“ (v. 25).

Tak zachází Hospodin s protivníky Izraele. I levorukého si použije. A nepodobá se moábský král nakonec tlustému zvířeti? Tady by mohl nastoupit pečlivý exegetický výklad. Jméno Eglón znamená česky Býček. Profesora Daňka napadlo, že izraelský soudce neměl co dělat s člověkem ve funkci krále, nýbrž s kultickým zvířetem, bohoslužebně a rituálně reprezentujícím moábské náboženské a kultické společenství.^{30/} Jakoby autor tohoto burleskního vyprávění řekl: Vždyť ten král byl ve skutečnosti jen takovým tlustým zvířetem, ač „bůh“, musel chodit na záchod jako každý člověk a jeho domnělé setrvávání při vyrábění stolice (královského lejna) zpozdílo jeho gorily v pronásledování zuřivého Levoručky.

Tak končí králové před Hospodinem. Čeští ekumeničtí překladatelé upozorňují ve svém výkladu na to, že v tomto příběhu nejde jen o zesměšnění tyranie a pohanského vladaře, nýbrž i o zesměšnění pohanských božstev. „Ehúd vysvobozuje svůj lid nejen z hospodářského a politického otroctví, ale navíc i ze spárů modloslužby, strachu a beznaděje.“^{31/}

Prof. ThDr. Milan Balabán

Jde o upravený záznam přednášky ze sympozia Humor v životě věřícího člověka, Bratislava 6.–7. května 2003.

Poznámky

- 1/ Citováno z L. Rejman, *Slovník cizích slov*, SPN Praha, 2. vyd. 1971, ad voc. + lat. humor – vlhkost, vláha, tekutina, např. *Massicus humor* – masické víno, in: *Latinsko-český slovník* (Kábrt a spol.), Praha SPN, 2. vyd. 1957.
- 2/ Viz např. *Der Born Judas*, Wiesbaden 1959 (Micha Josef bin Gorion + Emanuel bin Gorion). Nebo: Leo Prijs, *Lachen und Ueberleben*, Herder Freiburg-Basel-Wien 1984.
- 3/ E. Světlík, *Velká kniha židovských anekdot*, Praha (Academia) 2001. K. Poláček, *Židovské anekdoty*, in: *Spisy Karla Poláčka*, sv. 17, Nakladatelství Franze Kafky 1999. Jiří Langer, *Vtip a humor v židovství*, Praha (Sefer) 1995.
- 4/ Autorem je Leo Rosten, vyšlo v Praze (Academia) 1998.
- 5/ Milan Balabán, *Hebrejské člověkosloví*, Praha (Herrmann a synové) 1996.
- 6/ *Latinsko-český slovník*, viz pozn. 1., a H. Menge, *Griechisch-deutsches Schulwörterbuch*, Berlin 1906 a samozřejmě celá řada podobných slovníků.
- 7/ F. Nietzsche, *Tak pravil Zarathustra*, Olomouc (Votobia) 1992.
- 8/ Tak M. Balabán, *Hebrejské člověkosloví* (viz pozn. 5), str. 178.
- 9/ Balabán, *Hebrejské člověkosloví*, str. 169.
- 10/ Balabán, *Hebrejské člověkosloví*, str. 176.
- 11/ *Starý zákon 9 – Žalmy*, Praha (Kalich) 1982, str. 36.
- 12/ Jmenné deriváty: laag škodolibost, úšklebek; láég barbarská nebo zvatlavá řeč.
- 13/ Tak H.-J. Kraus, *Psalmen 1*, 2. vyd. Neukirchener Verlag 1961, str. 16n; Kraus tu odkazuje na Kalvína (In librum Psalmorum Commentarius).

14/ Viz Hermann Gunkel, *Die Psalmen*, 5. vyd. Göttingen 1968, str. 6. O okolnostech kádešské řeže píše M. Bič, *V zemi sfing a pyramid*, Praha (Oikúmené) 1993, str. 49 et passim.

15/ Viz např. W. Zimmerli, in: *Biblisch-historisches Handwörterbuch II*, Göttingen 1964, sl. 775n, heslo Isaak.

16/ Hans Walter Wolff, *Zvěst knihy o Jonášovi*, KR 1959, č. 5, str. 150-153. Srv. též krásnou báseň Dietricha Bonhoeffera *Jonáš* (překl. D. Pokorná), KR 1955, č. 4, str. 113.

17/ Jan Heller, *Příběh o Davidovi a Nátanovi*, KR 1955, č. 8, str. 264nn.

18/ J. Heller, cit. čl., str. 265.

19/ Velmi stručný úvod do této prorocké knihy lze najít jako „předслово“ před českým ekumenickým překladem (ČEP) *Ámosova prorocství* z r. 1985. Výklad knihy in: *Starý zákon 14 – Dvanáct proroků*, Praha (Kalich) 1968, str. 91nn. Standardní uvedení a výklad nabízí Arthur Weiser in: *Das Buch der Zwölf Kleinen Propheten I*, Göttingen, 4. vyd. 1963, str. 127nn. Úvod ke knize a obsažné poznámky pod čarou podává katolický exeget Václav Bogner, in: *Knihy prorocké IV – Malí proroci*, Praha (Česká katolická Charita) 1985, str. 61nn.

20/ Bogner, viz pozn. 19, str. 70n.

21/ Náboženské pozadí takových prorockých výroků může objasnit znalost ugaritských textů, viz: František Kotlík, *Ras Šamra – Ugarit*, Praha (Česká katolická charita) 1955.

22/ A. Weiser, viz pozn. 19, str. 150.

23/ Viz Rudolf Col, *Symbolické úkony proroka Oseáše*, Přerov 1936.

24/ Výklad knihy nalezne laskavý čtenář ve výkladech ČEP (Starý zákon 14 – Dvanáct proroků, Praha (Kalich) 1968, str. 17nn. V německé řadě ATD podal výklad A. Weiser, op. cit. (viz pozn. 19), str. 11nn. Nově odkryté podrobnosti jsou u: Vladislav Amos Žák, *Pozvání k lásce*, Praha (Evangelická církev metodistická) 1999.

25/ Milan Balabán, *Duchovní profil proroka Jeremjáše*, in: *Teologická reflexe* 1995, č. 2, str. 105nn.

26/ M. Balabán, *Duchovní profil proroka Jeremjáše*, cit. stať, viz pozn. 25, str. 111.

27/ Miroslav Růžička, *Tři kázání občanská*, v řadě biblických úvah *Dnem i nocí*, Praha 1935, str. 49-52.

28/ Tak nadpisek překladatelů ČEP k Sd 3, 12nn.

29/ Viz heslo MOAB in: *Biblisch-historisches Handwörterbuch II*, Göttingen 1964, str. 1229-1232 (zpracoval G. Molin). Jinak též heslo MOAB in: *Biblický slovník* (A. Novotný), Praha (Kalich) 1956, str. 436n.

30/ S. Daněk uvedl ve své velkorysě inaugurační přednášce, že „Eglonem neskončil moábský král...“, nýbrž kultický objekt“, in: *Verbum a fakta Starého zákona – znovu vydáno M. Bičem*, Vybrané studie, Praha (Kalich) 1977, str. 34. Daněk zde odkazuje na to, že tato téze byla zveřejněna ve *Sborníku Husovy fakulty* 1919-1929.

31/ *Starý zákon 4: Jozue – Soudeci – Rút*, Praha (Kalich) 1969, str. 128.

NEBRAT SE MOC VÁŽNĚ

Rozhovor s Arnoštem Goldflamem

AG se narodil 22. září 1946 židovským rodičům. Studia medicíny zanechal a stal se pomocným dělníkem, poté úředníkem a rozpočtářem. Později vystudoval obor činoherní režie na Janáčkově akademii múzických umění. Během studia hrál drobné role v Divadle Na provázku, režíroval a hrál v amatérském Divadle X. V roce 1978 zakotvil v Hanáckém divadle v Prostějově (dnešní HaDivadlo v Brně), autorském divadle experimentálního typu. Od roku 1993 je na volné noze a působí v několika divadlech v České republice. AG je autorem a režisérem více než pěti desítek divadelních her a dramatizací, scénáristou, hercem, pedagogem JAMU, spisovatelem...

O víře křesťanské a židovské

Modlíte se?

...ne, ... nemodlím.

...a víra v osobního Boha?

Jednou jsem dělal rozhovor pro katolické noviny, a tam jsem řekl, že Bůh (to jméno Židé, jak známo, nevyslovují) vstupuje do mého života proti mé vůli, nebo nezávisle na mé vůli. A to

musím říct, že je pravda, že v určitých kritických situacích se ta přítomnost vyjeví. To se mi stalo párkrát a já jsem toho názoru, že se to děje jen mimořádně a náhodně. ON tady není od toho, aby reguloval každodenní život, ale aby se zformulovala určitá pravidla na počátku – a na konci se bude účtovat. My jaksí žijeme při vědomí těchto „vyšších zákonů mravních“, nebo jak bychom to nazvali, a nejsme denně zkoumání – ta zodpovědnost je prostě na nás. Napsal jsem o tom i hru, jmenuje se Smlouva a hrála se v Národním divadle v Praze a hraje se doposud i v HaDivadle.

Vidíte na takto viděném Bohu něco specificky židovského? Je v této věci židovství nějak jiné než křesťanství.

Nevím... nejsem zase tak hluboce, každodenně praktikující. Myslím si, že je lepší pro člověka čekání na Spasitele a Vykupitele, než, jako v křesťanském náboženství, když už vlastně tady ten Syn Boží je. Myslím si, že tento křesťanský postoj člověku v mnohém tu existenci ulehčuje a já nejsem přesvědčen, že se to ulehčovat má. V tomhle vidím jakousi pomyslnou, byť těžkou, „výhodu“ pro židovství, že tam není ten příchod Syna Božího nebo existence Vykupitele předem, že tu není garance spásy, toho beránka obětního, který sejme naše hříchy.

Pokud jde o tuto „těžkost“, mnoho křesťanů má o židovství představu, že je to těžké a vážné náboženství a že Židé musí být buď neupřímní, nebo musí pod tíhou a náročností zákona vlastně trpět. To křesťanům umožňuje interpretovat odmítnutí židovství a židovsky chápaného Zákona jako něco osvobozujícího. Vnímáte nad sebou nějaký Damoklův meč, který vás drtí?

Upřímně... nevím jak na to odpovědět. Určitý meč Damoklův, jak to nazýváte, nad sebou cítím. Možná, že je to způsobeno tradicí, způsobem existence za staletí, že člověk je v určitém napětí a cítí jakousi permanentní odpovědnost či permanentní ohrožení. Cítím to. Ale nevím, je-li to něco, co by se mělo vnímat negativně.

Přečetl jsem si, že jste se přihlásil k analýze divadelního kritika Zdeňka Hořínka, který o Vás napsal, že Vaše hry často vystihují „prolomení nějakého strnulého řádu v rodině, společnosti či sobě samém“. Je strach ze strnulosti motorem, který vás vede ke psaní?

Částečně. Hlavním motorem je spíš to, jak si vůbec v životě vést, jak se s životem vypořádat, jak ho „přežít“. Přežít svůj život. A tady se samozřejmě navrší stereotypy, schémata, zvyklosti a postupně zatěžují původní smysl a zastírají ho. To zbavování a osvobozování i to opětné zanášení je permanentní proces. O tom píšu, aspoň snažím se.

Ještě zpět k tomu pocitu ohrožení. Myslíte, že jej cítí i ostatní, vaši blízcí? Je na tomto utrpení, něco typicky židovského?

Já myslím, že Žid – zvláště evropský Žid (v Izraeli to už asi v tomto smyslu tak nebude, bude to zas jinak) – má sklony k určité malomyslnosti a trudnomyslnosti, protože jeho historická zkušenost je nedobrá. Když se ptáte, do jaké míry to moje rodina vnímá či je tím zasažena – protože moje žena není Židovka – myslím, že to může občas cítit jako určitou zátěž malomyslnosti a defetismu a že návaly toho pocitu jsou asi někdy otravné. Myslím, že umím být někdy nesnesitelný, ale snažím se tím nikoho neobtěžovat příliš často.

Není tato domnělá „tíha zákona“ spíše křesťanskou interpretací a židovství je tak trochu podsouvána? Mnoho židovských autorů naopak zdůrazňuje určitou lehkost a vtip v teologických disputacích a těžkopádnost vidí naopak v křesťanské dogmatice. I o velmi důležitých věcech se totiž často v židovství jakoby žertovalo. Talmudické dispute mají často pointu podobnou vtipu...

U Židů to asi není tak kategoricky vnímáno. Talmud a ty různé spisy jsou určité východisko či základ pro další interpretaci. Ten pocit ohrožení, účtování, je vždycky velkou zátěží a člověk se zachraňuje určitou sebeironií, humorem, zlehčováním. Protože po každém štěstí přijde vzápětí katastrofa, po každém úspěchu neúspěch, po každé radosti smutek, a to proměňování je záchranným kolem, kterého se asi zvláště evropští Ži-

dé ve svých pocitech chytají. To vidíme ve veškeré literatuře od Kafky přes Poláčka, nemluvě o zahraničních autorech. Já myslím, že je to problém obecný. Vlastně musím říct – nevím, jestli je to správně, ale prostě to tak je – že se držím trochu stranou té institucionalizace víry. Ono se často říká, že něco jiného je víra a něco jiného jsou církve a církevnictví, takže já bych to už potom nerozlišoval na křesťany a Židy.

O humoru

Co zmůže humor proti zlu?

Řekněme si to tak: nezmůže nic. Jedině snad, že trochu usnadňuje život, nebo činí život méně strastiplným, ale nezmůže nic, samozřejmě.

Smí se to, vysmívat se zlu?

To jsou tak naostří položené otázky, že na ně těžko někdy odpovídat. Smí se všechno, pokud to nikomu neubližuje, všechno se může.

A co zlehčování zla? Je možné koukat se na zlo často jako na něco banálního? Měl jste na mysli toto napětí, když jste jednu svou hru nazval – zjevně provokativně – „Sladký Theresienstadt“?

Mnozí mi vytýkali, že je to protimluv. Šlo tam o to, že hlavní hrdina žil v iluzi. V iluzi, že i v těchto komplikovaných a nedůstojných podmínkách lze sebe sama obalamutit a žít normální život. On se o to pokoušel dlouho a namlouval si to dosti dlouho, ale nakonec se mu to nepodařilo, protože stejně na něho ten osud dopadl a šel do transportu. Název pramení v tom, že dokud tomu člověk věří, že žije jakýsi život, život, který je, byť zdánlivě, smysluplný, tak tam lze nalézt i sladké momenty. Problém je v tom, že když člověk žije tady ten strastiplný život, jako byl v Terezíně, tak to nemá možnost to konfrontovat s jiným životem. Ono je to všechno relativní. Když si člověk zvykne, že dostane na den krajíček nebo dva krajíčky chleba, a dostane třetí, tak se mu zdá, že si žije výborně, ale neporovnává to s tím, kdo má k tomu ještě husu, protože tento život už vlastně nezná, protože s tím nepříjde do styku. Hodnotí svůj život bez paralel. Zlo bývá často banální, je-li našim každodenním druhem.

Je toto balancování na hraně mezi sladkostí a strastiplností, smutkem a radostí, žánrem tragédie a komedie, vážností a rozpustilostí něčím specifickým pro Váš humor a Vaši povahu?

Já sám se s tím setkávám denně, skoro bych řekl, že čistou linií veselosti nebo radosti neznám, nepoznal jsem. Zákonitě, ba neúprosně, se to v mém životě,

i v životě, který vidím kolem sebe střídá, existuje ve směsi, v protikladu vedle sebe. Povahu mám špatnou. Já jsem katastrofista. Proto hledám vyvážení v tom, že některé momenty zlehčuji, jsem-li toho zrovna schopen. Takže toto balancování, ta ambivalence, to je pro mě skutečně specifické, to je mi vlastní.

Není toto balancování vlastně něčím, co spojuje „český“ a „židovský“ humor? Nebo si tohle o svém humoru myslí každý národ?

Já na ty národy moc nedám. Zároveň znám řadu Čechů i Židů bez humoru i s humorem. Pro mě je to věc individuální, vlastnictví určitého okruhu. – Ovšem je pravda, že v důsledku obdobných životních dějů, podobných zkušeností, trápení, zážitků se může zrodit podobný způsob vnímání světa, chcete-li, humoru, který po trpkých letech může být i nedůvěřivý, krutý, absurdní, sebezraňující a přece lidský. Nebrat se vážně, to je de-

víza, která z toho plyne a myslím, že je to velmi důležité. Jen se nebrat moc vážně!

Jací autoři Vám jsou blízcí?

Různí. Pohádky, Jules Verne, Karel May, Alexander Dumas, Karel Poláček, Doderer, Torberg, Broch, Kafka, Musil, Brod, Wernisch, Roth J. i P., Malamud, Potok, červené knihovny, sci-fi, literatura faktu, memoáry a životopisné knihy, všecko možné...

Co Jan Werich a ideál „moudrého klauna“? Krasosmutnění Bohumila Hrabala? Vlídna ironie Divadla Járy Cimrmana?

To je mi protivné, ta takzvaná moudrost, lyrčnost, vlídnost. Ono je to ovšem něco umělého, taková nálepka. Hrabal byl i bolestný a krutý, Cimrmani dovedou být pěkně kousaví a Werich se tak trochu stylizoval, ale ne tolik, jako to udělali lidé potom. Já nemám rád zjednodušování,

schémata, „zlidovělost“ převedenou na společného jmenovatele.

Co humor, který ubližuje? Bolel Vás někdy něčí „upřímný“ smích?

Humor neubližuje, když ano, tak to není humor. A zrovna tak upřímný smích mi nemůže přece vadit! Mně může vadit hloupý, ne-li blbý smích, totiž smích blbce.

Co humor a dialog? Humor a smíření?

Humor je kořením dialogu. Dialog bez humoru nemůže být, protože dialog je rozhovor a rozhovor už je komunikace – bez osobního vkladu, bez určité emotionality je velmi těžká. Proto je humor jedním z průvodních jevů dialogu. A dialog je počátkem, startem ke smíření. Záleží ovšem na tom, o jaké smíření se jedná..., kdo jsou ty strany, partneři, v dialogu.

**S Arnoštem Goldflamem hovořil
Petr Fryš.**

TICHÝ HLAS PRO SVATOU ZEMI 2005 – LIBČICE NAD VLTAVOU

Festival, který chce podpořit mírové řešení situace v Izraeli i tím, že na chvíli přehluší palbu agenturních zpráv ne až tak úplně tichým hlasem naděje, že v Izraeli může být mír.

5. června se uskutečnil již IV. ročník úspěšného festivalu Tichý hlas pro Svatou zemi v Libčicích nad Vltavou (cca. 20 km z Prahy s výborným vlakovým spojením). Festival již tradičně pořádala místní římskokatolická farnost v čele s P. Petrem Bubeníčkem společně s místní evangelickou farností a Společností křesťanů a Židů. Odpoledního festivalu se dvěma paralelními scénami se zúčastnilo asi 300 lidí nejrozličnějších vyznání.

Festival začal společným ekumenickým setkáním v místním katolickém kostele. Jeho základem byl text „Slyš Izraeli“, Dn 6,4-9, který zazpíval hebrejsky rabín Michael Dushinsky. Následovaly tři krátké promluvy: katolického duchovního (P. Petr Bubeníček), evangelického duchovního (farář Mikuláš Vymětal) a rabína (R. Ronald

Hoffberg). Jednotlivé promluvy, pozhánání (R. Hoffberg a M. Vymětal) a modlitby (P. P. Slavík) prokládal zpěvem sbor byzantského obřadu sv. Vladimíra.

Poté následoval vlastní rozmanitý hudební program. Ve farní zahradě katolického kostela a v evangelickém kostele se až do pozdního večera vystřídali: Vladimír Merta, Jana Lewitová, Dagmar Andrtová-Voňková, Marie Kubátová, Slávek Klecandr, Karel Diepold, Jiří Smrž, Petr M. Lutka, rabín Michael Dushinsky, a dále skupiny Chesed, Ruach, Marion, Marcipán a Korach, dále Sbor sv. Vladimíra a divadelní kroužek s irskou Hudební pohádkou (Carmina Planentiae). Převážně hudební program doprovodila ještě výstava fotografií P. Petra Bubeníčka z letošní cesty do Izraele a představení aktivit Společnosti křesťanů a Židů (Petr Fryš).

Pokud se i Vy chcete k tomuto „tichému hlasu“ známých i neznámých osobností připojit, nezapomeňte příští rok také přijet! Na fotografie z koncertu se můžete podívat na našich internetových stránkách.

JAKOU ROLI MÁ/MŮŽE MÍT HUMOR V MEZINÁBOŽENSKÝCH VZTAZÍCH?

Kdysi se o někom říkalo, že má „dobrý humor“, a minilo se, že jeho tělesné šťávy jsou ve správném poměru, a proto se cítí dobře. Humorné jednání mělo takový dobrý pocit vyvolat. To se ovšem může dít různě.

Kolik hloupých a krutých žertů na účet lidí jiného vyznání už jsem slyšel! Ba sám jsem jednou studentům citoval bonmot o starokatolicích, podle něhož nejsou ani staří, ani katoličtí. Vysvětlil jsem sice hned, proč pokládám tuto malou církev za katolickou nejen podle jména a ukázal jsem její hluboké historické kořeny, ale nic nepomohlo, pražská starokatolická vrchnost si mne předvolala a byl jsem napomenut. Zase jim jeden zlý „říman“ ublížil.

Nevhodné žertování nekalí vodu jen mezi křesťanskými vyznáními, ale i mezi Židy a křesťany a vůbec mezi náboženstvími. Je v těsném sousedství hloupých žertů s nacionálním a rasovým podtextem. Je docela možné, že to přispívá k humorální rovnováze, ale obvykle jen na jedné straně.

V některých oblastech, mimo jiné i u nás ve střední Evropě, vznikl zvláštní druh humoru, kterému jinde nerozumím. Nejde v něm především o správné namíchání tělesných šťáv. Pokud se při tomto humoru člověk směje, je to smích, při kterém ho trochu zamrazí. Příběhy s paradoxním vyústěním osvětlí skutečnost z nového překvapivého úhlu. Tento „aha efekt“ není nepodobný náboženské zkušenosti.

Že některé židovské anekdoty připomínají příběhy chasidských cadíků (jak je u nás známe v Langerově nebo Buberově přetlumočení), to nás asi nepřekvapí. Podobně to cítíme i z apoftegmat otců, čili příběhů a výroků raně křesťanských mnichů a třeba i ze zenových historek. Je možno říci, že s takovým humorem jsme blízko toho, co je v hloubce náboženstvím společné. Když jsou náboženství unavená a smutná, jsou osamělá, stačí si sama.

Nemám na mysli banální klerikální humor, který v rámci tak zvané ekume-

nické zdvořilosti usnadňuje kontakty, ale někdy přerůstá v ironizování nepřítomných. My, lidičkové pobíhající po povrchu této planety, asi nedokážeme nic lepšího, než že se náš humor bude pohybovat kdesi mezi dábelským řehotem a božskou laskavou pobaveností nad lidským hemžením.

Ivan O. Štampach

Schopnost humoru a sebeironie je pro mne jedním z hlavních kritérií, podle něhož poznám opravdovost jednotlivých duchovních směrů a duchovní a duševní zdraví jejich zastánců.

Tomáš Halík

V jedné židovské anekdotě se praví: „Humor není žádná legrace, je to zajisté velmi vážná věc“. Myslím, že jsou to moudrá slova. Humorem lidé odpradáva bojují proti absurditě a nespravedlnosti. Humorem vždy znovu přitakávají životu, i když se zrovna topí ve výkalech, jak říká klasik. Ne náhodou je právě židovský národ, trápený, poko-

řovaný a pronásledovaný, znám svým nezdolným smyslem pro humor, svou chytrou a statečnou sebeironií. Humor je jednou z neúčinnějších zbraní proti lidské pyšce a sebestřednosti, říká mistr humoru a hebrejského myšlení Milan Balabán. Smysl pro humor nám totiž dává možnost poodstoupit od sebe sama, ano, transcendovat situaci, zasmát se své paličatosti, své groteskní veledůležitosti, svému směšnému modlářství. Ne, opravdu nejsme středem vesmíru, a víme to díky osvobozujícímu smíchu tváří v tvář vlastní upjatosti, díky průlomu neодолатelné komičnosti, když „vypadneme z role“.

Jsou to často právě sektáři a fanatici všeho druhu, kdo nemá smysl pro humor. Jednou z definic fundamentalismu je nedostatek sebeironie, říká Luboš Kropáček. Humor vlévá do našich všedních dní hravost a vrací nás do dětství, abychom mohli „spatřit království nebeské“.

Ano, humor je rozhodně vážná věc, stojí velmi vysoko na seznamu ctností, v sousedství pokory a milosrdenství. Laskavý humor je projevem osobní, ba duchovní zralosti. Co mají tyto úvahy společného s mezináboženským dialogem? Úplně všechno. Humor je podle mého názoru jedním z nepostradatelných rozměrů dialogu. Osvobozuje od strachu a nedůvěry, od zanícených obranných postojů a hašteřivosti. Je to kouzlo, díky kterému tají lidská srdce a otevírají se sobě navzájem. Společný smích je vrcholem spirituálního dialogu, řekl Eduard Tomáš po svém setkání s dalajlámou, při kterém „moc nemluvili, prostě se spolu řehtali jak malí kluci“. Díky humoru smíme v dialogu odpočinout od pečlivě udržovaných fasád, od křečovitého lpění na vlastních definicích. I díky humoru může být mezináboženský dialog autentickým setkáním tváří v tvář. Právě společný smích může být tím kouzlem, kterým se v jiném začne zrcadlit Jiný, kterým se lidské Ty stává oknem do Nekonečna.

Pavel Hošek

HUMOR V KNIHE JONÁŠA

Prof. ThDr. Juraj Bándy

Bádatelia Starej zmluvy sa vzáčne zhodujú v tom, že Jonášova kniha sa literárne diametrálne líši od ostatných kníh Dvanástich prorokov. Nie je to zbierka Jonášových výrokov, ale príbeh o Jonášovi.

Jonáš hovorí s ľuďmi resp. na adresu ľudí – na rozdiel od ostatných prorokov – veľmi málo. Na lodi sa najprv predstaví cestujúcim (1,9) a potom im radí, aby ho hodili do mora (1,12). Jeho kázanie v Ninive je zhrnuté do jedinej vety: „Ešte štyridsať dní a Ninive bude vyvrátená!“ (3,3). Inak Jonáš hovorí už len s Hospodinom. Najprv sa k nemu modlí (2. kapitola; to, že poetická modlitba je neskorším dodatkom, nie je z nášho hľadiska rozhodujúce) a potom s ním namosúrene diskutuje (4. kapitola). Jonášova modlitba resp. diskusia s Hospodinom nie je porovnateľná s Jeremiášovými vyznaniami, lebo je zasadená do neobvyklého dejového rámca. Práve kvôli neobvyklým dobrodružstvám Jonáša je táto kniha najznámejšia spomedzi dvanástich prorokov.

Už ten samotný fakt, že prorok hovorí podstatne viac s Hospodinom ako s ľuďmi, a že Hospodin má oveľa viac čo povedať Jonášovi ako jeho poslucháčom, ukazuje, že tu nejde o prorockú knihu v obvyklom zmysle slova. Od ostatných prorockých kníh sa líši toto dielo v tom, že hlavný hrdina nie je pozitívna postava, ale skôr karikatúra. Počas deja chce až trikrát zomrieť (1,12; 4,3; 4,8-9).

Problém určenia literárneho druhu

V najnovších komentároch sa autori, ktorí sa zhodujú v tom, že Jonášova kniha je iná než ostatné prorocké knihy, sa veľmi líšia v určení jej literárneho druhu. Ako príklady možno uviesť tieto názory: „rozšírená prorocká legenda“ (Koch), „didaktické dielo“ (Brzegowy), „priravnávajúce rozprávanie“ (R. Smend), „šokujúci príbeh“ (Lange) a „apokryfná biblická novela“ (Brandstaetter).^{1/} Anton Tyrol sa prikláňa k názoru Golku, podľa ktorého ide o „multidimenzionálne rozprávanie zostavené na dobre premyslenom didaktickom a psychologickom základe.“^{2/} James D. Smart pokladá knihu za podobnosť.^{3/}

Hans Walter Wolff berie do úvahy aj ďalšie literárne druhy. Podľa neho by mohlo ísť aj o midraš. Ak 2Kron 13,22

pokladáme za definíciu midraša (činy, životné cesty a reči), potom Kniha Jonáš je midrašom k 2Kráľ 14,25 alebo k Jer 18,8, prípadne k 2M 34,6. Označením midraš však podľa tohto autora nevystihuje povahu Knihy Jonáš.^{4/}

Ten istý autor uvažuje aj o možnosti, že ide o novelu, ktorú v Starej zmluve možno prirovnať k rámcovému príbehu v Knihe Jób a ku knihám Ester a Rút. Ak je to novela, potom so silným didaktickým zámerom.

Literárny útvar, v ktorom je náš príbeh podaný, by sme mohli označiť za satirickú novelu. Okrem vyššie uvedených názorov, ktoré všetky sú pravdivé, treba brať do úvahy aj to, že v knihe je mnoho komických, groteskných, humorných, ironických a satirických črt. Možno teda hovoriť aj o satirickej novele s veľmi vážnym kritickým zámerom, ktorej hlavným hrdinom je karikatúra proroka.

Wolff poukazuje na to, že ostrosť satiry sa postupne zmierňuje, lebo pisateľ knihy postupne spoznáva, „ako veľmi sa podobá tomu, ktorého zosmiešňuje.“^{5/}

Ak pokladáme Knihu Jonáša za satirickú novelu, potom s veľkou rybou nemáme problém, ktorého veľkosť by sa prinajmenšom rovnala veľkosti ryby. Nemusíme zvažovať, či „veľká ryba“ je veľryba (ktorá je mimochodom cicavec) alebo nejaký druh žraloka. Nemusíme zvažovať, či je možné prežiť „vo vnútri ryby tri dni a tri noci“ (2,1). Ak je kniha satirickou novelou, potom v nej môžeme uzrieť „Boží láskyplný úsmev nad úzkoprsým zbožným človekom.“^{6/} Golka veľmi správne spresňuje, že satira a irónia „nie je polemikou proti židovstvu, ale skôr vlastnou internou korekciou.“^{7/}

Kniha Jonáš ako satirická novela

Tézu, že Kniha Jonáša je resp. môže byť satirická novela, je potrebné dokázať rozborom niektorých jej pasáží.

1. Prvá groteskná scéna sa nachádza hneď v úvode knihy. Jonáš po zaznení Hospodinovho rozkazu, aby šiel do Ninive, s chvatom a bez slov sa vydá opačným smerom – do Taršíša. Jonášovo počínanie je vyjadrené piatimi naratívny-
mi slovesami (*q-v-m; j-r-d; m-c-'; n-t-n; j-r-d*) a jeho úmysel vyjadrujú dva inf. cstr. (*liberóach; lábó'*). Wolff upozorňuje na to, že Jonášova „príliš horlivá aktivita je až smiešna, lebo podľa jeho vlastných poznatkov (1,9!) je zbytočná.“^{8/} Jonášovo náhlivé konanie pripomína zrýchlený nemý film. Grotesknosť je tu zrejmalá.

Jonášovo konanie je v príkrom rozpore s Hospodinovou vôľou nielen v tom, že sa chce vybrať opačným smerom, ale aj v tom, že koná bez slov, hoci dostal úlohu hovoriť (*q-r- - v. 2*).

2. Druhú humornú črtu si môžeme všimnúť, keď sa kvôli Jonášovi dostane loď do búrky. Všetci cestujúci sa modlia k svojim bohom a aj pracujú. Robia to, čo je najrozumnější: vyhadzujú všetko postrádateľné, aby odľahčili loď.

Jonáš si počína úplne inak: ani sa nemodlí ani nepracuje, ale spí spánkom nespravodlivých. Možno tento jeho bezstarostný spánok je prvým náznakom toho, že chce umrieť (pozri 1,12; 4,3.9). V kontraste spiaceho Jonáša a až zúfalo aktívnych námorníkov je britká satira.

3. Ďalší satirický moment sa nachádza v kapitánových slovách na adresu Jonáša. Kapitán najprv Jonášovi vynadá do spachtošov (*nirdám*) a potom mu prikazuje, aby sa modlil aj on. V kapitánovom prikaze *qúm qerá* je ozvena Hospodinovho príkazu z v. 2. Opäť tu máme satirický motív: pohanský kapitán musí prikazovať Hospodinovmu prorokovi, aby sa modlil.

4. Ironický podtón máme aj v modlitbe námorníkov (1,14), aby neboli bráni na zodpovednosť za zabitie nevinného človeka (*dám náqí*). Zmienka o nevinnnej krvi by mohla znamenať, že cestujúci počítajú aj s tým, že Jonáš nemusí hovoriť pravdu. Priliehavejšie je však vysvetlenie, že tu ide o zaužívanú právnickú terminológiu (pozri 5M 21,8 a Jer 26,15) a tak nejde o nevinnosť Jonáša, lebo jeho vina je známa už od losovania, ale ide o počínanie si cestujúcich pri usmrtení Jonáša. Podľa Wolffa „kladie rozprávač do úst námorníkov vety z izraelskej tradície preto, aby ukázal, ako korektne jahvisticky si počínajú. Ironický podtón pochopíme vtedy, keď máme pred sebou opačný obraz Jeremiáša so slovami Jer 26,15 v ušiach.“^{10/} Jeremiáš na uvedenom mieste hovorí: „Len vezmite na vedomie, že ak ma usmríte, uvalíte nevinnú krv na seba...“

5. Nemožno prehliadnuť ani ten ironický moment, že Jonáš je po troch dňoch a troch nociach v bruchu ryby vyplutý „ako niečo nestráviteľné na suchú zem.“^{11/}

6. Ak berieme do úvahy údaj z 2,1, potom ryba za tri dni a tri noci urobila tú istú cestu ako loď za Jafy na šíre more. Nie je povedané, kde sa dostal Jonáš na breh. Z rozprávačského hľadiska to nie je podstatné. Za túto cestu Jonáš – na rozdiel od cestovania loďou – nemusel platiť. Za cestu do Taršíša musel platiť veľmi veľa. Podľa 1,3 celú cenu lode! Pán Boh dopravil Jonáša na súš zadarmo. Opäť tu máme satirický motív.

7. Opis pokánia v Ninive a najmä počínanie si kráľa, ktorý dáva príklad svojim poddaným (3,6-9) ironizuje počínanie si kráľa Jójákima Jeruzalemčanov, ktoré je opísané v Jer 36.

8. Ninivčania po prijatí Jonášovej zvesti vierou a po pokání unikli Božiemu hnevu (3,10). Okrem tohto miesta jedine v Jer 18,7nn je vyjadrená myšlienka, že aj pohania majú možnosť po prijatí zvesti súdu a pokání uniknúť Božiemu hnevu. Tento teologický trojuholník či trojtakt, t. j. akceptovanie súdu – pokánie – odvolanie súdu, o ktorom Jeremiáš hovoril len všeobecne, sa v tomto prípade naplňuje. Podľa Wolffa „to muselo znieť v mnohých izraelských ušiach ako trpký výsmech, že aj posledná výhoda Izraela je zrušená.“^{11/}

9. Potom, čo sa Hospodin zmiloval nad Ninive, Jonáš sa v hneve modlí. Jonáš aj v tejto modlitbe cituje Písmo. Hospodinove vlastnosti menuje podľa 2M

34,6-7 a Jóel 2,13: milostivý (*channún*), ľútostivý (*rachúm*). bohatý v dobrote (*rab-chesed*) a oľutujúci zlo (*nichám 'al-hará' á*). Hospodinove vlastnosti, ktoré boli v bohoslužbe neraz vymenované na Hospodinovu oslavu (napr. Ž 86,15; 103,8), teraz sa menia na výčitku a obžalobu. Jonáš odôvodňuje svoj hnev tým, že Hospodin má také vlastnosti, ktoré práve vymenoval. Toto je ďalší ironický prvok.

10. Po veľkej zlobe (4,1) nad záchranou Ninive sa Jonáša zmocňuje veľká radosť, keď zázračne vyrástla rastlina, ktorá mu dávala tieň. Je v tom veľký kus irónie, že zúriviec sa raduje, keď sa jemu samému vodí trochu lepšie. Jonáš sa raduje, keď je „Pán Boh dobrý k nemu. Dobrota, ktorú Pán Boh preukázal Ninivčanom, ho len rozhnevala.“^{12/} Opäť tu máme ironický motív: radikálna zmena Jonášovej nálady je spôsobená troškou väčšieho pohodlia.

11. Ako dôvod Hospodinovho zľutovania sa nad Ninive je uvedená v 4,11 aj neschopnosť Ninivčanov morálneho úsudku: nevedia rozlišovať medzi pravcou a ľavicou. Keďže vedľajšia veta, v ktorej sa o tom hovorí, sa viaže na *'ádám*, nie je správny výklad, že tí, ktorí nevedia rozlišovať medzi pravcou a ľavicou, sú malé deti. Sú to dospelí ľudia, ktorí nie sú schopní správneho morálneho úsudku. Podľa Wolffa je to ďalší ironický moment, že „to, čo bolo pre Jonáša dôvodom na pohrdanie, je pre Hospodina ďalším dôvodom pre súcit.“^{13/}

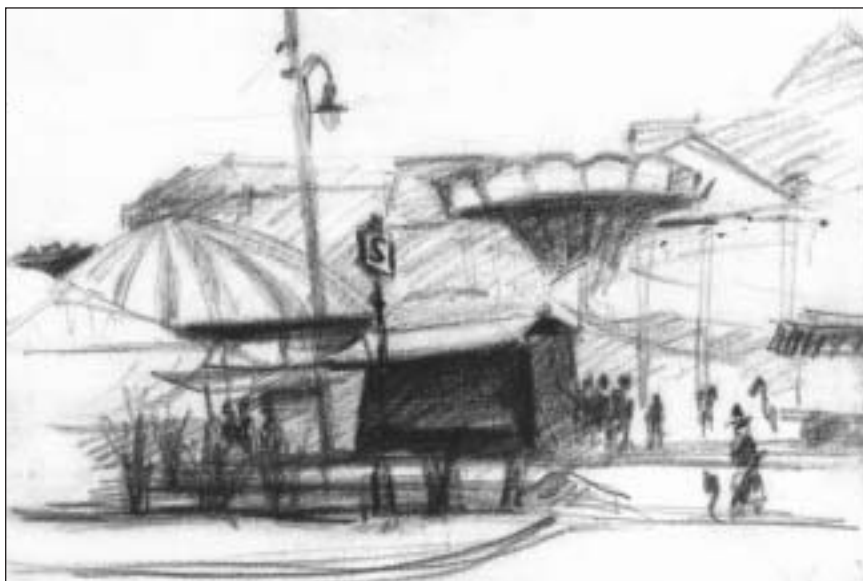
Ak neschopnosť rozlišovať medzi pravcou a ľavicou chce označiť mravnú nespôsobilosť Ninivčanov, potom je tu povedané, že Boh má „menšie ťažkosti s nevedomým veľkomestom, ale pritom pokorným, ako s jediným človekom, ktorý pozná Boha, a je pritom tvrdohlavý.“^{14/}

12. Na poslednú Hospodinovu otázku – mne zasa nemá byť ľúto Ninive...? – Jonáš neodpovedá. Nech by odpovedal akokoľvek, musel by dať Hospodinovi za pravdu.

Ak by povedal: „Áno, Bože treba sa ti zľutovať nad Ninive, lebo aj mne je ľúto ricinovníka.“, potom Božia odpoveď by znela: „Čo sa potom hneváš a prečo si žiadaš smrť?“

Ak by Jonáš odpovedal: „Nie, nezľutuj sa, Hospodine, ale potrestaj Ninive, lebo bolo hriechne.“, potom by Božia odpoveď znela: „Dobre, ale potrestám aj teba, lebo si bol neposlušný.“

Nech by Jonáš odpovedal akokoľvek, Hospodin ho chytil za slovo. Šachovou

terminológiou povedané: Jonáš je na ťahu a na akýkoľvek ťah dostáva od Hospodina mat.

Záverečná otázka už nie je adresovaná iba Jonášovi, ale je „adresovaná celému národu, ktorý má vyjadriť svoj postoj k Božiemu milosrdenstvu voči pohanom.“^{15/}

Adresáti knihy

Aké kruhy resp. aký druh zbožnosti chce pisateľ tejto knihy prostredníctvom britkej satiry zmeniť k lepšiemu? Len ak si najprv zodpovieme túto otázku, nájdeme kľúč k zámeru svätopisca.

Oslovené sú kruhy, ktorým nejde do hlavy, ako môže byť Hospodin naraz aj prísny sudcom nad nepriateľmi Izraela, aj milostivým a ľútostivým Bohom, ktorého milosrdenstvo prekračuje všetky hranice. Oslovené sú kruhy, ktorým nejde do hlavy, prečo Hospodin už dávno nepotreštal Ninive, hlavné mesto úhlavného nepriateľa (ak je Ninive šifra, potom hlavné mesto práve aktuálneho nepriateľa). Oslovené sú kruhy, ktoré sú skeptické voči skazozvesti staršej prorockej tradície. S takýmito názormi sa stretávame aj v Iz 5,19; Ez 12, 22; Sof 1,12c a Mal 2,17. Oslovené sú kruhy, ktoré sa domnievajú, že za takýchto okolností slúžiť Hospodinovi je nezmysel (Jonáš si žiada trikrát smrť), lebo Hospodin nerobí rozdiel medzi Izraelom a pohanmi. Oslovené sú kruhy, ktoré nechcú pripustiť, že aj pohania sú Božie dietky (len zatiaľ o tom nevedia), a ktoré nikomu inému okrem seba nedoprajú Božie milosrdenstvo.

So zbožnosťou, ktorá bola takto deformovaná, a ktorá potrebovala práve takú „studenu sprchu“, akou je Kniha Jonáš, sa stretávame v 3. stor. pred Kristom.

Zhrnutie zvesti

Čo zvestuje Kniha Jonáša ľuďom, ktorých zmýšľanie sme vyššie načrtli? Ironizuje nacionalisticky, partikularisticky a xenofóbne deformovanú mrzutú vieru poexilného zboru.

Jonášove slová a činy sú predstavené v príkrom rozpore. Prorok síce vyznáva Hospodina ako „Boha nebies, ktorý učinil more i suchú zem“ (1,9), na druhej strane však „uteká pred Hospodinom“

(v. 10). Jonáš ospravedľňuje svoju neposlušnosť tým, že vedel skôr, než sám Hospodin, že z testu nebude nič (4,2nn). Jonášovi sa nepáči Hospodinovo zmilovanie sa nad pohanským veľkomestom (4,1), nechce veriť v Hospodinovu milosť a za mestom čaká, či predsa nepríde súd (4,5). Ide o karikatúru partikularizmu, ktorý nechce pripustiť, že Hospodin je aj Bohom pohanov (pozri aj R 3,29). S radosťou v nebi nad obrátením sa Ninivčanov (3,10) ostro kontrastuje Jonášova namosúrenosť nad tým, že súd sa odkladá (4,1nn).

Táto kniha ukazuje, koľko námahy musí vynaložiť Hospodin, aby naprával deformovanú vieru každého jednotlivca v Izraeli. Hospodin musí spôsobiť vietor a búrku (1,4) a použiť veľkú rybu (prorok musí absolvovať namiesto vysokej školy hlbokú školu), teda musí pohnúť celým oceánom, aby Jonáš poslúchol jeho opätovný rozkaz (porovnaj 1,2 a 3,2). Hospodin si musí poslušnosť ricinovníkom, červom, východným vetrom a páľavou slnka (4,6-8), aby prorok pochopil príčinu jeho milosrdenstva.

Hospodin je v tejto knihe predstavený ako Stvoriteľ, ako milostivý Boh a ako Boh nad všetkými národmi. Milostivý je preto, lebo to, čo by mal potrestať, je jeho stvorenie. On je milosrdný k svojmu stvoriteľskému dielu (4,10-11). Ak je Jonášova ľútosť nad jednou vyschnutou rastlinou, ktorá nie je jeho, opodstatnená, potom je Hospodinova milosť nad jeho jedným veľkým mestom oveľa opodstatnenejšia. Opodstatnenosť Hospodinovho milosrdenstva je vyjadrená na konci knihy pomocou otázky formulovanej tak, že na ňu musí odpovedať kladne aj najzarytejší partikularista. Kniha sa teda

končí tým, že prorok, ktorý rebeluje proti Hospodinovmu milosrdenstvu voči pohanom, musí kapitulovať.

Na pozadí veľkej námahy s deformovanou vierou v Izraeli sa vyníma minimálna námaha, ktorú musí Hospodin vynaložiť k tomu, aby Ho pohania prijali. Pohania prijímajú Hospodina, len čo sa stretnú s jeho poslom.

Námorníkom stačí prežiť búrku a uvedomiť si, akým veľkým hnedom vzplanie Hospodin proti tomu, kto sa mu vzprieči, aby ich zachvátil nesmierny strach pred Hospodinom, aby Mu priniesli obeť a zaviazali sa sľubom (1,15). Ninivčanom stačí jednovetná Jonášova kázeň (3,4), aby sa obrátili (3,5nn). Ich otázka „Kto vie?...“ (3,9) pripomína otázku v Joel 2,14 a je vyjadrením Božej suverenity a slobody.

Pohanom, ktorých v tejto knihe reprezentujú námorníci a Ninivčania, sú dané rôzne cesty a spôsoby k poznaniu Hospodina. Môžu ho spoznať ako mocného Stvoriteľa i ako Toho, ktorý hrozí trestom a volá k pokániu.

Deformovaná viera poexilného Izraela je prekážkou prijatia Hospodina pohanmi. Bez poslov sa zvest o Hospodinovi nedostane k pohanom. Poslovia sú však neposlušní a nemajú správnu predstavu o tom, že Hospodin je stvoriteľom všetkých ľudí, a preto chce byť milostivý k celému svojmu stvorenstvu.

Deformácia viery je nezávislá od miesta, času a konfesie. Z tohto dôvodu je pre nás všetkých Kniha Jonáša zrkadlom, ktorému musíme položiť otázku: „Zrkadielko, povedz mi, nie je moja viera úzkoprás a znetvorená?“

Prof. ThDr. Juraj Bándy

/1/ Názory týchto autorov uvádza Anton Tyrol: Prorok Jonáš, KBD Svit 2001 (ďalej: Tyrol) str. 61-65.

/2/ Tyrol, str. 133.

/3/ Jeho dôvody pozri v James D. Smart: The Book of Jonah, in: The Interpreter's bible, Volume 6, Abingdon Press Nashville, Tennessee 1956 (ďalej: Smart), str. 872.

/4/ Hans Walter Wolff: Obadja, Jona, BKAT XIV/3 Neukirchener verlag 1977 (ďalej: Wolff: Jona) str. 60.

/5/ Wolff: Jona, str. 63.

/6/ Tamtiež, str. 8.

/7/ Jeho názor uvádza Tyrol, str. 116.

/8/ Wolff: Jona, str. 74.

/9/ Wolff: Jona, str. 96.

/10/ Wolff: Jona, str. 114.

/11/ Wolff: Jona, str. 130.

/12/ Per-Olof Malk: Neporovnateľná láska, Vydavateľstvo Polárka 2002 (ďalej: Malk), str. 113.

/13/ Wolff: Jona, str. 149.

/14/ Tyrol, str. 114.

/15/ Tyrol, str. 113.

JMÉNA SYNŮ IZRAELE — IZACHAR

Prof. ThDr. Jan Heller

Nežli se narodí Jákobovi další syn, vypráví se v Gn 30,14-17 divná příhoda. Ruben, zřejmě už poodrostlý, našel na poli „jablíčka lásky“ čili mandragoru, rostlinu, které se odedávna přisuzovala kouzelná moc. O ní se vykládá v Písni 7,14: „Voní jablíčka lásky a všechny výtečné plody nad našimi dveřmi, nové i staré. Schovala jsem je pro tebe, můj milý.“

Ráchel, nešťastná ze své neplodnosti, naléhá na Leu: „Dej mi, prosím, několik těch jablíček lásky od svého syna!“ V pozadí je jemná ironie: nešťastné Ráchel, která se spolehla na kouzelnou moc mandragory, to nepomohlo. Zato Lea, která se jich vzdala, či přesně, která si za mandragoru koupila noc s Jákobem, začala znovu rodit: „A Bůh Leu vyslyšel; otěhotněla a porodila Jákobovi pátého syna“ – ze svého klína (v. 17). Na to Lea, podle verše 18, řekla: „Bůh mi dal mzdu za to, že jsem svému muži dala svou služku.“ Zde je problém. Není ovšem ani ve jménu novorozence, to se vykládá dostatečně zřetelně, ani v příběhu s mandragorou, který není vůbec zmíněn a který asi obě ženy zamlčely. Problém je v Leině tvrzení, že jí Bůh dal mzdu za to, že dala svému muži svou služku. Podle právního řádu staré Mezopotamie žena, která se zcela oddala chválení Boha (viz Gn 29,35), tj. stala se kněžkou, se sice mohla právně vdát, ale nesměla mít vlastní děti. Mohla si je však opatřit od svého manžela přes otrokyni (srov. Josef Klíma, Nejstarší zákony lidstva, Praha 1979, str. 194). Stejně tak to udělala nerjdříve bezdětná Ráchel a potom i Lea. Ovšem, na rozdíl od mezopotamských pravidel, z nouze. Verš 9 nás ujišťuje, že Lea viděla, že přestává rodit. A zde je háček: Kdyby toto předání otrokyně Zilpy Jákobovi bylo opravdu jen a jen z nouze, sotva by bylo na místě, aby se jím Lea chlubila jako zvláštní zásluhou. Ale co když se takový čin bez ohledu na okolnosti považoval za obecně záslužný podle mezopotamských měřítek? Jako by tím Lea chtěla zastříti to, že si Jákoba pronajala na jednu noc, jako by takové pronajímání manžela bylo horší než předání otrokyně. Nemůžeme se nezeptat: Kdo byl vlastně „najatý za mzdu“? Jákob, Lea nebo Zilpa? Novodobé komentáře to samozřejmě řeší snadno a rychle teorií pramenů, podle které má oddíl 14-16 jiného autora než v. 17. A redaktor prý pracoval

nůžkami, nikoli hlavou. Nenašel jsem komentář, který by si rozpor v textu uvědomil a řešil jej jinak než pomocí teorie pramenů.

Jak je tedy možné rozpor v textu vyložit? Lea zamlžuje nábožensky delikátní příhodu s mandragorou i s manželem na prodej tím, o čem věděli všichni kolem a co bylo tehdy považováno za zcela obvyklé, ba skoro záslužné. Lea prostě dělá z nouze ctnost. To je velice lidské a občas to děláme všichni, zvlášť když se nám něco povede. Že je to dar shůry napříč všemu v nás i z nás, to už nevidíme nebo nechceme vidět. Tak si přičítáme zásluhy, až to občas neladí se skutečností a jsou z toho problémy v kontextu Bible i života. Vidíte ten lehce ironický úsměv na rtech vypravěče?

Ale Bůh je milosrdný natolik, že tento malý podvod matce pátého syna odpouští. Nejen to, dává jí možnost nápravy. A tu Lea neproměšká a při narození šestého syna vyznává: „Jak pěkným darem obdaroval Bůh právě mne!“ Ale k tomu se vrátíme v další stati.

V hebrejském znění se jméno Izachar píše dvojím způsobem. V úpravě hebrejského znění, která pochází od Ben Ašera, jde o 3. osobu imperfekta Nifalu, přesně tedy „Je najímán“, zřejmě manžel Jákob za jablíčka lásky. Na rozdíl od toho hebrejská úprava textu, jejímž autorem je podle staré tradice Ben Neftalí, zachovává vedle sebe psaní dvou „š“, pak je možno jménu rozumět jako dvěma slovy: „Muž odměny“, tj. hebr. „iš sakar“, nebo „jišša sakar“, tj. „Nese odměnu“.

Křesťanská tradice je jednotná, překládá jméno do řečtiny jako „místhos“ a do latiny jako „merces“, obojí znamená odměnu nebo zisk. Rabínská tradice, jak ji zaznamenává starý midraš Genesis Rabba k tomuto místu, má však jiné pojetí a píše: „ješ sakar“, tj. „Zde je odměna“. K tomu doplňuje výklad o tom, že Izachar byl učený v zákoně (viz 1Pa 12,33): „Z Izacharovců (přišli) znalci

časů, kteří poučovali Izraele, co má dělat...“ Midraš pokračuje: „Odkud má Izachar tuto přednost? Z toho, že Zabulon obchodoval (srov. Dt 33,18) a podporoval Izachara z výnosu, takže ten se mohl zabývat Zákonem (srov. Gn 49,13 a Dt 33,18).“

Jak vyhlíží Izachar z pohledu novodobých vykladačů? Klasická kniha Martina Notha (Geschichte Israels, s. 56) vykládá, že kmen „vznikl“ při usazení Izraele v Kenaanu a že jméno je vlastně posměšek ze strany ostatních kmenů Izraele, a to proto, že se podle Gn 49,15 pokořil Kenaancům, že sehnul hřbet a břemena nosil, tedy konal otrocké práce.

Slovník Koehler-Baumgartner upozorňuje, že „iš sakar“ znamená doslova „Muž nájmu“, tedy nádeník. Nejstarší zmínka o tomto kmeni je prý Sd 1,35, kde se mluví o Emorejcích, podrobených členy josefovských kmenů (srov. M. Noth, Geschichte Israels, s. 56, Encyclopaedia Judaica 8,662). Byl-li však Izachar přízviskem těch, kdo se dali najmout a tak ztratili svobodu, bylo zapotřebí to později zakrýt, a to se prý stalo spojením jména s příběhem o jablíčkách lásky.

Svérázný pohled má na události popisované v Gn 30 badatel z počátku 20. století Hermann Gunkel. Ve svém obsáhlém komentáři ke Genezi (str. 335) tvrdí, že Lea a Rachel otěhotněly ve stejném čase, Rachel vlivem mandragory a Lea „za mzdu“. To však prý pozdější vypravěč (podle teorie pramenů jahvista) „zamlžil“. Ale je možné to vidět právě i opačně: Lea nedoufá v magickou sílu mandragory, proto se jí vzdává, aby si vykoupila „své právo“, viz Ex 21,10: „Jestliže si muž vezme jinou ženu, nesmí tu prvou zkrátit na stravě a na manželském právu, jinak smí poškozená žena odejít bez odškodného.“ Kdežto Rachel i s mandragorou zůstává neplodná až do doby, než se smiluje Bůh, tak to říká nynější podoba biblického znění. Je ovšem dobře možné, že starší tvar jména byl opravdu „iš sakar“, tj. „Muž nájmu“, a tato podoba jména byla při přechodu z ústní tradice do písemné upravena do takové podoby, jaká zapadala do kontextu Gn 30,14-18. O problémech tohoto kontextu v původním znění jsme hovořili na začátku. Závěrem lez říci, že i „nájemník“ či „nádeník“ patří do Izraele, jde-li mu o Hospodina a ne o výnos.

JAN HELLER: VÝKLADOVÝ SLOVNÍK BIBLICKÝCH JMEN

ThDr. Jiří Beneš

Vydalo nakladatelství Advent-Orion a Vyšehrad pro Centrum biblických studií AV ČR a UK Praha 2003.

Vpravdě monumentální dílo českého starozákonníka, religionisty a lingvisty, prof. ThDr. Jana Hellera, potvrzuje renomované české starozákonní vědy, budované Hellerovými předchůdci prof. Slavomilem C. Daňkem a nedávno zesnulým prof. Milošem Bičem. Slovník vznikl jako vědecká práce podporovaná grantem AV ČR. Je vázaný a má rozsah 630 stran. Předmluvou jej doprovodil hebraista, prof. Jaroslav Oliverius. Obsahuje úvod; návod k užívání; vlastní stať – výkladový slovník jmen o třech částech: jména hebrejská, aramejská a řecká (527 stran); rejstřík českých biblických jmen jak z bible kralické, tak z českého ekumenického překladu (51 stran); seznam zkratk a soupis použité i doporučené literatury. Heslo pak je tvořeno číslem, hebrejským, aramejským či řeckým tvarem jména, frekvencí v Bibli, přepisem do češtiny, číselnou hodnotou jména, překladem a výkladem. Ten obvykle obsahuje základní slovníkový údaj, etymologie, výklady v průběhu tradice, asociativní hledání možnosti výkladu a autorské dodatky. V případě řeckých jmen je uváděn ještě odkaz na hebrejskou či aramejskou podobu jména.

V úvodu prof. Heller vysvětluje čtenáři, jaký význam jména v Tenaku (Starém zákoně) mají, proč je nutné jim rozumět a jimi se zabývat. Poté čtenáře uvádí do dějin biblické onomatologie (nauky o jménech), popisuje způsob vzniku slovníku a připojuje poděkování svým četným spolupracovníkům, mezi nimiž Mgr. R. Řehákovi na čelném místě. Při popisu dějin biblické onomatologie odlišuje dva základní přístupy ke zkoumání jmen v minulosti. Starší nazývá „alegoricko-dogmatický“ a mladší „historicko-kritický“. Badatelé zastávající „historicko-kritický“ přístup označují „alegoricko-dogmatickou“ metodu za

naivní, lidovou etymologii. Prof. Heller se ovšem nepřiklání bezvýhradně ani k jednomu z těchto přístupů. Brání mu v tom jeho zřetel na kerygmatické hledisko starozákonního textu, tedy pokorný a u kriticky pracujícího vědeckolingvisty neobvyklý ohled na souvislost mezi jménem, jeho nositelem a pozdější vyznavačskou reflexí jména v kontextu Tenaku. Nejen při výzkumu významu jmen, ale zejména při jejich následné interpretaci bere autor slovníku vážně předně synchronní hledisko (zkoumá roli jména v kontextu příběhu, v němž jméno stojí), aniž by ovšem pomíjel hledisko diachronní („zřetel na historický vývoj slova“, s. 13). Orientuje se v tomto ohledu na strukturální lingvistiku, na funkci proprii v textu a na zkoumání pojmenovávacího procesu. Jak sám uvádí, není v tomto směru svého bádání osamocen.

Vzhledem k tomu, že jde o dílo mimořádné a natolik závažné, budu se ve své recenzi spíše soustředit na podtržení Hellerova objevu rozměrů biblických jmen. Prof. Heller ve slovníku posbíral, utřídil a publikoval plody své dlouhodobé, pilné a soustředěné práce. Ta započala již před rokem 1947, kdy publikoval svůj záměr věnovat se onomatologii. Vedle své další vědecké a pedagogické práce se tomuto tématu soustavně a v podstatě sám věnuje neuvěřitelných 56 let. Za tu dobu nashromáždil nepřehledný materiál, jehož podstatnou část postupně uveřejňoval časopisecky, buď česky, nebo německy, a na evangelické fakultě UK s tím seznamoval studenty při svých přednáškách, kursorických četbách hebrejského textu Tenaku a v seminářích. Svou intuicí vytušil, jaké obrovské bohatství se pro exegezi biblického textu skrývá ve významu jmen (a slov vůbec). Tzv. mluvící jmé-

na mu při interpretaci starozákonních příběhů sloužila jako klíč, jímž do příběhu, resp. do jeho zasutých vrstev bylo možno vstoupit, protože sama jména nesou výraznou zvěst, ba mohou být „šifrou určitého postoje či vlastností“ (s. 22). Soustavným studiem se nakonec prof. Hellerovi podařilo vytvořit „pravidla jednak pro obecnou analýzu jevu reetymologizace, ...jednak i východisko pro metodiku synchronní onomatologie“ (s. 14).

Hellerův precizní výzkum je metodicky založen na studiu vykladačské tradice a kritické práci se slovníky obsahujícími výklad jmen. Svůj přínos ovšem sám formuluje velmi pokorně jen jako možnost rozumět zvěsti jména z jiného úhlu rozboru. Neodmítá proto netradiční (např. rabínské) způsoby výkladu jmen, ani to, co sám označuje za „názvuky“, což jsou druhotné asociativní výklady. Spolu s kritickou jazykovědnou prací na etymologii slova mohou všechny tyto prostředky sloužit ke vstupu do dalšího (skrytého) rozměru několikavrstvé zvěsti, kterou jméno nese. To vše je pak nutné interpretovat v kontextu a s ohledem na souvislosti, v nichž se jméno vyskytuje. Tak se vnímavému posluchači, resp. ukázněnému vykladači ukazuje cesta, po níž lze jít dál, za rámec naznačeného, např. do rozboru apelativ, nebo jiných hebrejských slov. Mám za to, že právě v tom, co přesahuje rámec exaktních vědeckých postupů, tedy v „hledání možností výkladu jména“ (s. 20) je mimořádný a stěží docenitelný přínos Hellerova monumentálního díla.

Jak je již z výše popsaného patrné, věnuje se autor slovníku velmi citlivě způsobu zacházení se jmény v Tenaku. Souhrně řečeno, rozpoznává ve jménu dvě složky: jazykovou a dějinnou, tedy prvotní význam jména (etymon) a ráz nositele jména. S předpokladem, že šlo o kerygmatický záměr tvůrců, resp. tradentů textu, kteří učinili jména součástí

zvěsti úsporně psaného hebrejského textu Tenaku, tedy jakousi zkratkou, nebo někdy až nástrojem zápasu s náboženskými představami (s nimiž se Izraelité vyrovnávali, používající náboženský materiál k formulování své zvěsti), usuzuje prof. Heller na to, že obě složky jména na sebe působily: události význam i tvar jména někdy překreslovaly, nebo ke jménu přitahovaly ty události, které se jménem „souzněly, i když s ním původně přímo nesouvisely“ (s. 22). Pro tento proces zavádí prof. Heller výraz etymologizace, resp. reetymologizace. Pojmenovává tak „přeznačující ... druhotný a jazykově nesprávný výklad jména předložený v Bibli“ (s. 14), nebo „soubor dalších, nejazykových, nýbrž převážně dějinných představ, které jméno vybavovalo“ (s. 21). Termínem „etymologizace“ se prof. Heller pokouší nahradit poněkud zlehčující výraz Volksetymologie, užívaný jazykovědci pro předkritický (tedy podle jejich mínění naivní) způsob výkladu jmen v Tenaku. Autor slovníku tak činí proto, aby způsob, jímž je v Tenaku se jmény zacházeno, oprostil od podceňování, přezírání, pohrdání, resp. podezírání z naivity. V tomto ohledu varuje čtenáře v závěru kapitoly „Návod na užívání slovníku“ před přeceňováním etymologie (s. 21). Hellerova etymologizace je tedy přejná interpretace způsobů, jak tvůrci Tenaku zacházejí se jmény, jak je užívají, případně upravují v závislosti na obsahu sdělení, struktuře textu a kulturně historickém, či náboženském kontextu, v němž jméno stojí. Z tohoto hledání a nalézání přiměřeného přístupu ke zvěsti Tenaku je patrné celoživotní a v celé Hellerově vědecké vykladačské práci doložitelné úsilí upozornit na vážnost a solidnost zpráv, které se nám v Tenaku dochovaly.

Kdo se někdy pokusil o rozbor biblického jména, bude se mnou jistě souhlasit, že Výkladový slovník biblických jmen je nejen účtyhodná, ale také cenná pomůcka nejen pro rozbor hebrejských jmen, ale i jako učebnice pro čtení nesnadných hebrejských tvarů, či náznak možnosti vstupu do jiných, překladem a slovníky nezachytitelných vrstev hebrejského textu Starého zákona. Nebude ovšem užitečně sloužit jen starozákonníkům, exegetům, písmákům a čtenářům Bible, nýbrž i jazykovědcům např. pro výzkum biblických propriet v češtině.

LEONID STOLOVIČ: ŽIDÉ ŽERTUJÍ

Doplněk, Brno 2001

Celá kniha je uvedena mottem „Židé žertují, tudíž jsou. Židé jsou, tudíž žertují.“, které vystihuje roli humoru pro přežití tohoto národa. O možnosti, že k houževnatosti přežívání židovského národa bez existence vlastního státu přispěla právě ironická nadsázka a reflexe vlastního údělu přemýšlí také autor v předmluvě k této sbírce. Anekdoty, přísloví a pořekadla v ní zahrnuté podávají pestrý obraz o svérázu židovského humoru, převážně východoevropského. Jedná se o „živé anekdoty“, které autor osobně zaslechl a uvádí je ve vlastním podání:

Ve vlaku se mluví o slavných lidech. Žid v kupé všude vidí „své“. „Einstein...“ „Žid.“ „Spinoza...“ „Žid.“ „Levitan...“ „Žid.“ „Heine...“ „Žid.“ „Ježíšmarjá-jó-zef,“ ohradí se soused, „dejte už s tím pokoj!“ „Taky Židi.“

Za urputných bojů během šestidenní války prosí voják důstojníka: „Pane důstojníku, v srpnu budu potřebovat dovolenou.“ „Ty ses zbláznil! Copak nevidíš, jaká je situace?“ „Ale já tu dovolenou moc potřebuju.“ „Dobrá. Dostaneš dovolenou, když uděláš nějaký hrdinský čin.“ Na druhý den přijede voják v arabském tanku. Dostane dovolenou. Důstojník se zajímá: „Poslyš, Chaime, a jak jsi to dokázal?“ „Docela jednoduše. Vzal jsem náš tank, přijel jsem k Arabům a křiknu: „Hej, kluci arabský! Nepotřebujete někdo v srpnu dovolenou?““

V lágru se přišlo na to, že někdo ze Židů udává. Spoluvězni se pohoršují: „Žid – a práškač?!“ Na to se ohradí jeden z nich: „To je diskriminace! Když můžou mít své svině i ostatní národy, proč ne my, Židi?“

Rabín: „Chodit s nepokrytou hlavou je stejný hřích jako cizoložství.“ „To ne, rebbe, zkusil jsem obojí, a nedá se to srovnat.“

Rabín: „Pořádný Žid nesmí pít vodku a nesmí chodit do veřejných domů.“ „Oj-

vej!“ „Řekl jste ‚ovej‘ Rabinoviči? Řekl jste ‚ovej‘?“ „Já si jen vzpomněl, že jsem někde nechal svůj nový deštník!“

„Co to Židi s tím Einsteinem pořád mají? Co vlastně vymyslel?“ „Spojil prostor a čas.“ „To je toho! Staršina Sidorov to dokázal taky. „Hněte sebou,“ řvával na nás, „ten zákop bude vykopanej do oběda až ke zdi!““

Židovský dohazovač přemlouvá Žida, aby provdal dceru za Alexandra III. „Ty ses zbláznil! Vždyť je to car.“ „A ty bys nechtěl, aby tvá dcera byla carevnou?“ „Když on je pravoslavný!“ „A ty bys kvůli něčemu takovému dceři nedovolil, aby se dala pokřtít?“ „Tak dobře. Budiž.“ „Výborně,“ mne si ruce šadchem, „teď ještě přemluvit Alexandra III.“

„Co mám dělat, rebbe? Moje slepice mají nějakou nemoc.“ „A čím je krmíš?“ „Zrním.“ „Dávej jim rýži.“ Na druhý den. „Rebbe, ty slepice jsou pořád nemocné.“ „A co jim dáváš k pití?“ „Vodu.“ „Dávej jim mlíko.“ Na třetí den. „Rebbe, co mám dělat? Ty slepice jsou pořád nemocné.“ „Víš, co ti poradím? Namaž jim nohy husím sádlem.“ Na čtvrtý den. „Tak co tvé slípky?“ „Do jedné pochcípaly, rebbe!“ „Škoda, já měl ještě dvě tři rady.“

„Proč vypravuješ jen samé židovské anekdoty?“ „Tak dobře. Jdou dva Čiňani. Cha-Jim a Moj-Še...“

*Z knihy Leonida Stoloviče
vybral Lukáš Klíma.*

GHETTO V ŁÓDŽI

Lukáš Klíma

Obrazem zřůdnosti holocaustu, lépe šoa, jsou vedle koncentračních táborů také nacistická ghetta. Nejhorší z nich bylo patrně v polském městě Łódź, německy Litzmannstadt.

Spisovatel Arnošt Lustig v úvodu ke knize Richarda Seemanna „Ghetto Litzmannstadt 1941-1944“ píše: „Sám název Łódź, Litzmannstadt, vyvolával hrůzu i v lágrech tak strašných jako Auschwitz-Birkenau. Lidé tu nemuseli čekat na svůj příděl cyklonu B. Umírali vyčerpáním otrockou prací. Až ti nejodolnější skončili v plynu.“

V únoru vystavovala Langhansova Galerie v Praze výběr z fotografií Henryka Rosse. Ross pracoval jako oficiální fotograf zaměstnaný Židovskou radou v łódžském ghettu. Jeho úkolem bylo vytvářet propagandistické obrázky a podobenky obyvatel do průkazů totožnosti pro statistický odbor správy ghetta.

Oprávnění nosit fotoaparát však využil i k tajnému fotografování života v ghettu. Tak bylo možno zahlédnout

otrhané děti hledající zbytky jídla v odpadcích, zubožené lidi, kteří se snaží směnit své poslední nuzné majetečky, které nikdo nepotřebuje, a nahrbené postavy vlekoucí káru s výkaly. Patrně poslední fotky těch, kteří zanedlouho podlehl tyfu, vyčerpání, hladu, nebo byly odvezeni na likvidaci.

Vedle momentky z veřejné popravy provazem, hromady mrtvých těl čekajících na zahrabání a tváří zračících mučivou tíseň během transportu do tábora smrti, bylo možno vidět i obrázky ukazující pěkně oblečené hrající si děti, nebo soukromou oslavu, na které děti sedí nad plnými talíři jídla, či jiné záběry z relativně poklidného života privilegované vrstvy ghetta. Ovšem i tito lidé, kteří měli posty v Židovské radě, a jejich rodiny, nakonec skončili ve vyhlazovacích táborech.

Druhou světovou válku nepřežilo 95 procent obyvatel łódžského ghetta včetně téměř pěti tisíc českých Židů. Z Prahy sem bylo na podzim roku 1941 vypraveno celkem pět transportů. Potom už následovaly deportace do Terezína. V České republice dosud žije čtrnáct lidí, kteří pobyt v Łódži přežili. S některými z nich byla v rámci programů, které výstavu doprovázely, beseda. Další informace jsou sestavené z výpovědí těchto pamětníků.

Věra Poláková: „Část, v níž bylo ghetto v Łódži zřízeno, se jmenovala Baluty a tam žil před válkou lumpenproletariát, ti nejbídnější. Chápala jsem, že nás tam přivezli, když nás chtěli zničit, ale nechápu, jak tam mohli žít před tím. Nebyla tam kanalizace ani vodovod. To bylo pro nás zcela nepochopitelné.“

Věra Arnsteinová: „Fekálie tekly podél chodníku. Po příjezdu jsme našli dvorky plné neodvezeného odpadu. Až když hrozila epidemie a Němci začali mít strach z nákazy, nechali odpadky odvázet. V létě

hmyz, vedle suché záchody: boudička, kolem níž se vršilo hnojiště lidských výkalů. Hrozila cholera, žloutenka, skvrnitý a břišní tyfus. Za šaty maminky jsme vyměňovali lavory a kýbly, abychom mohli existovat. Spousta lidí zemřela hladu a na epidemie. Stěhovali jsme se do uvolněných bytů. Naše čtyřčlenná rodina žila v jednom pokojíčku na dvou palandách s tisíci štěnic, které nešlo zlikvidovat.“

Mája Dohnalová: „Štěnice, blechy, šatní vši. Na přiděl jídla se stály dlouhé fronty a bylo vidět, jak se vši stěhují z jednoho na druhého. Vši přenášely skvrnitý tyfus. Pro hladové a vyčerpané lidi bylo strašně těžké se v zimě denně udržovat v čistotě. V noci jsme se zbavovali štěnic. Když jsme přijeli, dostali jsme přiděl tuřínové polévky. Nemohli jsme ji jíst, ale místní o ni žebřali. Brzy jsme ji hltali jako ostatní. Hlad v ghettu byl po celá léta strašný. Hlady umírali mladí i staří.“

V září 1942 Němci rozhodli, že se bude muset snížit počet obyvatel přelidněného ghetta o dvacet tisíc lidí. Chtěli se zbavit neproduktivních: starých, dětí, slabých, nemocných. Na týden uzavřeli ghetto, vyhlásili zákaz vycházení – tak zvanou „šperu“ (z německého *Gehsperre*). Šéf ghetta Rumkowski přišel s prohlášením, v němž apeloval na matky, aby dobrovolně odevzdaly svoje děti. Domníval se, že je potřeba některé obětovat, aby jiní byli zachráněni. Věděl, že pokud by nacisté z ghetta neměli zisky, proměnili by je ve vyhlazovací tábor, jak si to původně představoval Adolf Eichmann.

Na šperu vzpomíná Věra Arnsteinová: „Nesměli jsme vycházet na ulici ani do práce, nedostávali jsme přiděly jídla. Od domu k domu chodila německá kriminální policie, my jsme byli donuceni seřadit se venku, a kdo byl vybrán, musel na nákladák a byl odvezen neznámo kam. Až po válce jsme se dozvěděli, že byli odvezeni do Chelmná. To byla první selekce, řadu dalších jsme zažili v Osvětimi. Maminkám brali děti z náručí... bylo nám jasné, že nepřežijí. V noci pak rodiče tajně některé děti schovávali tam, kde už prohlídka skončila. Byly případy, že několik dětí rodiče zazdili, aby je uchránili, jenže pak byli sami odvléčeni a děti zahynuly. Trnuly jsme nevýslovnou hrůzou, že nás odvedou, ale měly jsme štěstí.“

V Chelmně byly poprvé použity plynové komory. K vraždění se ještě nepoužíval cyklon B, ale zplodiny z výfukových plynů nákladních automobilů. Plynové komory byly pojízdné a snadno se po nich zahlazovaly stopy. Drtivá většina Židů z Łódže později směřovala do plynových komor v Osvětimi-Birkenau.

Mario Petrovský: „Když se ve čtyřicátém čtvrtém blížila fronta, začali ghetto v Łodzi likvidovat. Po příjezdu do Birkenau nás rozdělili, takže otec byl jinde než já a matka se sestrou také. Bylo mi dvanáct. Věděl jsem, že musím říct, že je mi šestnáct, protože všichni mladší šli rovnou do plynu. Jelikož jsem byl vyspělý a ne úplně zesláblý, tak mi to v první selekci vyšlo a šel jsem místo do plynu do koncentráku. Kdo byl zdravý a měl například jenom odřená kolena,

šel v první selekci do plynu, protože nemohl běžet. Bylo to vždycky několik metrů k Mengelemu a k němu se muselo utíkat. On jenom říkal: „Links!“ nebo „Rechts!“. V první selekci se tak mohl někdo s tuberou dostat do tábora, ale tam pak byly další selekce. Nakonec nás osvobodili Rusové. Byl jsem šťastný. Bylo mi třináct a to mě možná zachránilo, protože jsem si nedělal hlavu z toho, co bude zítra...“

Loni poprvé po šedesáti letech Łódž veřejně uctila památku židovských obyvatel ghetta. Památník připodobněný komínu čnicimu nad spalovnou byl odhalen na vlakové stanici Radegast, odkud byly vypravovány transporty do vyhlazovacích táborů. Lze si na něm přečíst pouze tento nápis: Nezapomeň. V hebrejštině, polštině a angličtině.

„HOMO TRILINGUIS“ — MATTHAEUS AUROGALLUS (P. 1490–1543)

Ota Halama, ThD

*Qui triplici citharam plectro pulsare sciebat,
Et triplices una fundere voce sonos,
Aureus hoc tristi gallus sepelitur in antro,
Inque solum cristas deiicit ille suas.
Illo defuncto sacram mysteria linguam,
Obliviscetur Saxonis ora loqui.^{1/}*

Tímto příznačným epitafem oslavil český humanista Matouš Collinus z Chotěřiny smrt svého přítele Matouše Golthana, jenž vešel do dějin se svým polatinštěným jménem jako Matthaeus Aurogallus.^{2/} Stejně jako na mnoho významných českých rodáků se na něj ve vlasti téměř zapomnělo. Jeho památku však za vše uchoval Lutherův překlad Starého zákona, na němž se Aurogallus spolu s Filipem Melanchtonem svého času podílel a který vlastně dodnes slouží tisícům evangelických křesťanů. Proto si Aurogallus jistě zaslouží, abychom si jej zde krátce připomněli, nejen jako prvního českého křesťanského hebraistu, ale především jako prototyp humanistického vzdělance a znalce všech svatých jazyků: hebrejštiny, řečtiny a latiny.

Matouš se narodil v Chomutově na úpatí Krušných hor někdy po roce 1490. Němečtí Golthanové, jak se nazývali jeho katoličtí předci, se přistěhovali do severočeského města nejspíše roku 1476 a brzy se spřiznili s českým obyvatelstvem města natolik, že se v Matoušově rodině dokonce objevilo i jméno Václav. Snad právě proto měl pozdější Aurogallus blízko k rodné zemi, když pražské univerzitě nabízel své služby, když veršem i prozaicky zpracovával své pojetí českých dějin, nebo když veršem oslavil neporaženého husitského vojevůdce Jana Žižku. Za Čecha ostatně považoval Aurogalla i jeho důvěrný přítel, humanista Matouš Collinus

z Chotěřiny, Prokop Lupáč z Hlavačova a další, což jen prohlubuje naše znalosti o ne nutně problematickém soužití Čechů a Němců v minulosti českého pohraničí.

Roku 1491, krátce po Matoušově narození, zahájila na chomutovsku svou činnost humanistická škola, založená Bohuslavem Hasištejnským z Lobkovic, jehož v letech 1502–1503 na postu učitele zastupoval šmalkaldský rodák Jan Sturnus. V prvním desetiletí 16. století žil v této malé elitní škole také mladý Aurogallus, u něhož již dříve chomutovští páni z Veitmile rozpoznali jazykové nadání a dali jej proto vzdělat v hebrejském jazyce v údlické židovské obci. Proč právě do Údlic, když tato obec s někdejší hasištejnskou tvrzí se po vypovězení chomutovských Židů v roce 1517 stala jejich předním útočištěm, ale v době Matoušova dětství a mládí byla v Chomutově početně silná židovská obec se dvěma školami? Stěží budeme na tuto otázku znát jednu odpověď. Každopádně, do humanistické školy na hradě Hasištejně vstupoval mladičká Aurogallus nadprůměrně jazykově vybaven a svou znalostí hebrejštiny převyšoval jak zakladatele školy Bohuslava Hasištejnského, tak i jeho kolegu Jana Sturna. Jistě se zde však Matouš zdomáklil i latině, jejíž základy pokládalo městské školství, a právě zde se seznámil i s řečtinou, kterou bude Aurogallus nadále jako „homo trilinguis“ rovněž skvěle ovládat.

Roku 1510 se po smrti Hasištejnského škola rozpadla a o Aurogallovi nemáme zpráv krom těch, že do jeho vlastnictví přešla část knih z Bohuslavovy pozůstalosti. Dohadem zůstává i jeho tehdejší pobyt na univerzitě v Annaberku a Aurogallus se nám objevuje teprve roku 1512, kdy se dal zapsat na lipské univerzitě, kam mířili i mnozí další hasištejnští odchovanci a kde od roku 1510 několik let působil také Bohuslavův kolega Jan Sturnus. V Lipsku dosáhl 30. května 1515 Aurogallus na artistické fakultě bakalaureátu a jeho oči se začínaly upírat ku Praze.

Pro pražskou kališnickou univerzitu v letech 1516–1518, kdy se na ní Aurogallus nejspíše ucházel o místo učitele hebrejštiny, platila výstižná slova týnského faráře Jakuba, jenž ji nazval „rezavým klenotem“ Českého království. Právem! Roku 1512 totiž konzervativní mistři odmítli svěžího ducha humanistických studií a univerzitu proto opustili právě ti, kteří byli novému proudu nakloněni, ať už Václav Písecký či Řehoř Hrubý z Jelení. Z pochopitelných důvodů proto Aurogallova kandidatura vzala za své ke škodě univerzity i Českého království a Aurogallus se po krátkém pobytu v Lipsku roku 1519 trvale usazuje ve Vitenberku.

Roku 1521 se asi třicetiletý Aurogallus konečně dočkal splnění svého snu; byl jmenován profesorem hebrejského jazyka na vitenberské univerzitě, a ta se mu až do konce života jeho stala druhým domovem. I zde, přes špatné zkušenosti s Prahou, pěstoval styky se svými krajany, pečoval o české studenty, kteří v stále hojnějším počtu přicházeli na luterskou alma mater, a navázal i cenná přátelství, např. s již zmíněným Matoušem Collinem z Chotěřiny. Především však zůstával pedagogem, kdy Aurogallova díla užívaly generace studentů hebrejštiny a Starého zákona a jehož služeb užil při překladu

Starého zákona i Martin Luther, jak sám vzpomíná ve svém otevřeném listě o biblickém překladu.^{13/}

Rok před smrtí byl asi padesátiletý Matouš Aurogallus oceněn nejvýznamnějším univerzitním postem, úřadem rektora. Toto ocenění završilo jeho více než dvacetileté působení ve Vitenberku a byla to současně odměna, jíž se Aurogallovi dostalo na poslední chvíli. V listopadu 1543 Matthaeus Aurogallus, chomutovský rodák, vitenberský profesor a rektor i jeden z největších hebraistů 16. století, umírá.

Literární pozůstalost Matouše Aurogalla vcelku skvěle odráží jeho pedagogickou dráhu učitele hebrejštiny, který jen dva roky po svém nástupu na místo profesora sestavil své latinské „*Compendium Hebraeae grammatices*“. Rozšířené vydání tohoto spisu, obohacené o aramejštinu, vyšlo krátce nato roku 1525 pod titulem „*Compendium Hebraeae Chaldaee quae grammatices*“. Oblibu „*kompēdia*“ dokládá zejména to, že vycházelo až do roku 1539 jak samostatně, tak spolu se spisem Filipa Melanchtona „*Institutio puerilis literarum graecarum*“, a ovšem i to, že z ní bylo později také čerpáno. Aurogallus se však podílel i na formování disci-

plíny, kterou dnes nazýváme dobovým pozadím Starého zákona. Učinil tak zejména spisem „*De Hebraeis urbium, locorum, populorumque nominibus*“ z roku 1526, jímž revidoval středověkou tradici jeronýmskou, a který také neunikl dalšímu vydání roku 1539. Pracemi o hebrejštině však Aurogallova literární činnost nekončí. Jeho příčiněním vyšlo roku 1524 v Basileji známé dílo Diogena Laertského „*De vita et moribus philosophorum*“ v latinském překladu Ambrosia Traversaria, na němž se podepsala Aurogallova zastínovaná znalost řečtiny. Konečně, stranou nemohou zůstat ani práce, které Aurogallus věnoval českým dějinám. Na prvním místě je zde třeba jmenovat prozaickou práci „*Commentarii rerum Bohemicarum sive Chronica*“ a veršovanou skladbu „*Rhapsodiae*“, obě příznivě k českému národu, byť dochované jen ve zlomcích. A ovšem i Aurogallův epitaf Jana Žižky, v němž vyjádřil svůj humanistický obdiv k neporaženému vojevůdci husitských vojsk.

Zlatý kohout, v jehož kokrhání se snoubil zvuk tří louten a s jehož osobou se pojilo tajemství tří posvátných jazyků, to byl Matouš Golthan – český Němec, chomutovský rodák, humanista par excellence, vitenberský profesor

i rektor, přítel obou sloupů reformace a někdejší žák údlických rabínů – Matthaeus Aurogallus: 1490-1543.

/1/ In: PROKOP LUPÁČ Z HLAVAČOVA, *Rerum Boemicarum Ephemeris, Kalendarium Historicum*, Praha 1584, 14a-14b. Zde k 12. listopadu Lupáč píše: „A. D. 1543. Vitebergae vitam finivit, ipso die S. Martini, Matthaeus Aurogallus Commutoviensis, Bohemus, Hebrae Graecae et Latine lingg. peritis. posteaquam illic egisset Professorem et Acad. Rectorem.“ a připojuje Collinovo epitaphium.

/2/ Základní dostupné údaje o životě a díle Matouše Aurogalla shrnují: Jan MARTÍNEK, *De Aurogalli Chronicae fragmentis*, LF 6(81)/1958/1-2 – EUNOMIA 2/1-2, s. 28-31, 78-83; TÝŽ, *De Matthei Aurogalli origine*, LF 8(83)/1960/1 – EUNOMIA 4/1, s. 56-69; TÝŽ, heslo: Aurogallus in: *Rukověť humanistického básnictví – I A-C*, Praha 1966, s. 116-117; TÝŽ, *Humanistická škola na Hasištejně*, AUC-HUCP 1981/21/2, s. 23-47; Hans Hermann HOLFELDER, *Matthäus Aurogallus (ca. 1490-1543)*, *Zeitschrift für Kirchengeschichte* 87/1974/4/23, s. 383-388.

/3/ Srov. Martin LUTHER, *Ein sendbrief D. M. Luthers Vom Dolmetzschen und Fürbit der heiligen*, WA 30/2, s. 632-646. Zde Luther roku 1530 vzpomíná, jak se s Melanchtonem a Aurogallem dlouho pokoušeli najít německé ekvivalenty hebrejských slov v knize Job, takže přeložili jen „tři řádky ve čtyřech dnech“.

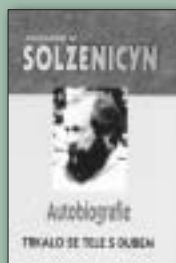

See English summary of this issue on our web site: www.krestane.zide.info

Academia,

nakladatelství AV ČR Vám nabízí:

Alexandr Solženicyn

Autobiografie: Trkalo se tele s dubem

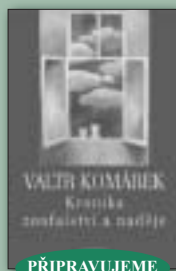
Životopisné dílo jednoho z nejznámějších autorů a disidentů bývalého Sovětského svazu. Tato kniha je kronikou dvaceti let oficiálního i ilegálního literárního života v SSSR post-stalinistického období, lze ji však číst i jako strhující autobiografický román spisovatele, který každou další stránkou svého svědectví riskoval další vězení a vyhnanství. Kniha končí autorovým zatčením a vyhoštěním v roce 1974 a zveřejněním prvního dílu Souostroví Gulag v Paříži. 440 str., váz., 56 str. čb. přil., cena 295,-

Alexandr Solženicyn

Dvě stě let pospolu

/Dějiny rusko-židovských vztahů v letech 1795-1916/
Alexandr Solženicyn se ve své knize soustřeďuje na rusko-židovské vztahy, a to jen v rozmezí oněch dvou století, kdy Rusové a Židé žili v jednom společném státě. Největší důraz klade na jejich soužití ve dvacátém století, tak významném a katastrofickém pro život obou národů. Solženicyn zkoumá látku z hlediska historických, politických, praktických a kulturních vztahů a snaží se rozptýlit mylná nepochopení a falešná obvinění. Židovská otázka byla podle jeho slov interpretována vždy zaujatě a v paměti obou národů je bohužel plno vzájemných křivd. Je tedy třeba porozumět oběma stranám, a proto se snaží události spíš pochopit, než aby se pouštěl do polemiky. Okruh zkoumaných problémů I. dílu je velmi rozsáhlý - od 18. století přes Alexandra I. a Mikuláše I. až po události 1. světové války. 114 str., váz., s přebalem, cena 255,-

Valtr Komářík

Kronika zoufalství a naděje

Jsou životy, o nichž se říká, že by vydaly na román. Příběh jedné moravské rodiny, která prošla neuvěřitelnými zvraty osudu, zmítána vírem doby, patří mezi ně. Před očima se nám odvíjí obraz dvacátého století, epochy nelítostného střetu mezi civilizovaností a krutostí, mezi společenským pokrokem a divokým primitivismem, mezi snahou žít pokojně a lépe a bezohlednou touhou po moci. Silně autobiografický román zachycuje období od třicátých do padesátých let minulého století. Ač vychází z pravdivého životního příběhu, neztrácí ze zřetel široký rámec historických souvislostí. Jejich interpretace však postrádá obvyklý chladný odstup a nabízí čtenářům strhující drama, kde vedle zoufalství a slz je dost místa i pro humor a přesvědčivou naději. 528 str., váz., s přebalem, cena 195,-

PŘIPRAVUJEME

Zdeněk Müller

Svaté války a civilizační tolerance

Kniha přibližuje širší čtenářské veřejnosti aktuální téma soudobého světa - mezinárodní terorismus a jeho náboženské, společenské a lidské souvislosti. Název publikace byl zvolen záměrně jako výzva k dialogu o tom, zda kulturní, civilizační a náboženská nedorozumění byla a jsou osudová, anebo zda je lidstvu bližší civilizační a náboženský mír. Autor nabízí čtenáři přehled soudobých představ, projektů a akcí, kterými se projevuje interakce náboženství a ideologie, náboženské kultury a náboženské víry, náboženského přesvědčení a extremismu. Knihu doplňuje chronologická tabulka a řada barevných ilustrací. cca 180 str., bar. obr. v textu, grafy, váz.

Alexandr Solženicyn

Autobiografie 2: Zrno mezi žernovy

Po vyhoštění do Německa v r. 1974 se Solženicyn ocitá v džungli neznámé západní společnosti. V pěti črtách se vyrovnává s novou situací: se svou konfrontací s bulvárním tiskem a s agenty z Východu, s problémy kolem překladů svých děl, se stěhováním do Kanady, s rozchodem se dvěma nejbližšími přáteli z ruského disentu. V poslední črtě usvědčuje mj. českého publicistu Tomáše Řezáče, který sepsal a vydal ve spolupráci s KGB 250 stran smyšlených rozhovorů s autorem, aniž se s ním jedinkrát setkal. Z ruštiny přeložila Ludmila Dušková. 279 str., váz. s přebalem, cena 239,-

Alexandr Solženicyn

Dvě stě let pospolu 2. díl

/Dějiny rusko-židovských vztahů v období 1917-1995/
Alexandr Solženicyn během padesáti let při práci na dějinách ruské revoluce nashromáždil obrovské množství materiálu, jehož část se rozhodl použít pro historickou studii o rusko-židovských vztazích v letech 1795-1995. V prvním díle (V předrevolučním Rusku), který vydala Academia v roce 2004, se zabývá časovým úsekem vymezeným lety 1795 až 1916. Díl druhý (V sovětském období) navazuje rokem 1917 a končí 1995. 440 str., váz. s přebalem, cena 355,-

Jan Mlynářík

Dějiny Židů na Slovensku

Výklad dějin Židů žijících na Slovensku od jejich příchodu na úsvit dějin až po genocidu v letech 1939-1945 a poválečné pogromy a poslední exodus. „Stav existence latentního a přezívacího antisemitismu na Slovensku bude zřejmě delší než samotné slovenské a židovské dějiny,“ - těmito nepřilíh optimistickými slovy končí Jan Mlynářík svou obsáhlou knihu doprovobenou černobílou fotografickou přílohou z archivů Židovského muzea v Praze. 360 str., 16 str. čb. fotografické přílohy, cena 360,-

Xavier Léon-Dufour

Slovník biblické teologie

Xavier Léon-Dufour, jeden z nejvýznamnějších moderních biblistů, vytvořil ve spolupráci s dalšími francouzskými vědci promyšleně koncipované encyklopedické dílo, které dosáhlo velmi příznivého ohlasu a opakovaně vychází ve francouzštině i v dalších jazycích. Českým čtenářům se dostává do rukou prakticky až nyní, protože první vydání českého překladu (Velehrad Křesťanská akademie, Řím 1981) je dávno nedostupné. Slovník biblické teologie je nepostradatelnou pomůckou pro odborníky i laické čtenáře s hlubším zájmem o historické a lingvistické kořeny Bible. 660 str., váz., cena 295,-

Knihy zakoupíte v knihkupectvích Academia nebo objednávejte na adrese: expedice@academia.cz, tel.: 296 780 510

Knihkupectví Academia: Václavské nám. 34, Praha 1, 224 223 511; Národní třída 7, Praha 1, 224 240 547; Na Florenci 3, Praha 1, 224 814 621; nám. Svobody 13, Brno, 542 217 954; Zámecká 2, Ostrava, 596 114 580

www.academia.cz